UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Filozofická fakulta
Katedra asijských studií

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Černá, bílá, červená a modrá barva v japonské frazeologii

Black, White, Red and Blue Colour in Japanese Phraseology

Olomouc 2011 Karolína Luchesi

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Ivona Barešová, Ph.D.

Bibliografický záznam

Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra asijských studií
Název práce: Černá, bílá, červená a modrá barva v japonské frazeologii
Autor práce: Karolína Luchesi
Vedoucí diplomové práce: Mgr. Ivona Barešová, Ph.D.

Anotace

Diplomová práce „Černá, bílá, červená a modrá barva v japonské frazeologii“ se zabývá japonskými idiomy s prvkem černé, bílé, červené a modré barvy. Jejím cílem je prokázat, jak silný vliv měla japonská kultura a prostředí na vznik a význam těchto idiomů a do jaké míry jsou obsaženým barvám přisuzované významy ekvivalentní s významy barev vnímaných českým jazykem. Excerpované japonské idiomy byly podle míry ekvivalence s českým jazykem rozděleny do skupin, kde byly analyzovány, přeloženy do českého jazyka a pro většinu idiomů byl dohledán příklad užití. Na základě analýz pak byly jednotlivé barevné prvky porovnány vzhledem k českému jazyku a vnímání barev českými mluvčími. Prostřednictvím sémantické analýzy byla prokázána určitá míra kulturní specifičnosti těchto idiomů, bylo však také prokázáno, že vliv japonské kultury není pro idiomy určující. Analýza odhalila, že velká část japonských idiomů využívá odlišné výrazové prostředky pro popis skutečností, nicméně přenesené významy popisovaných skutečností, nezávisle na jejich kulturní specifičnosti, mluvčí obou jazyků sdílí. Tato práce tak prokázala, že zástupci české a japonské kultury mohou sdílet stejné zkušenosti či pocity, protože tohle jsou vlastnosti společné lidem obecně, bez ohledu na kulturní či zeměpisnou vzdálenost jejich kultur.

Klíčová slova: barevný komponent, barvy, bílá, černá, červená, etymologie barev, idiom, idiomatika, japonština, modrá, vnímání barev, významy barev, zelená

Annotation

Diploma thesis „Black, White, Red and Blue Colour in Japanese Phraseology“ deals with Japanese idioms with components of black, white, red or blue colour. Its goal is to demonstrate the possible influence of Japanese culture and background on the formation and meaning of these idioms, and also demonstrate to what extent is the respective colour meaning assigned to them by Japanese native speakers equivalent with the colour meaning assigned to them by Czech native speakers. The excerpted Japanese idioms were divided into groups according to the degree of equivalency with Czech language, they were analyzed, translated into Czech language, and example sentences were found for most of them. Based on the results of this analysis the colour components were compared to Czech language and colour percerption of Czech native speakers. The semantic analysis proved certain amount of culture specifity in case of the Japanese idioms, but it also proved that the influence of the Japanese culture does not determine these idioms. The analysis revealed that many Japanese idioms express the meaning using various devices free from their culture specifics. However, be it culture-based idioms or not, the semantic meaning of these idioms is largely shared by speakers of both languages. This dissertation proved that members of both Czech and Japanese nations equally share same experience or emotions which are common for all people regardless of their cultural background difference.

Keywords: colour component, colours, white, black, red, etymology of colours, idiom, idiomatics, Japanese, blue, colour perception, meaning of colours, green

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že veškeré podklady, ze kterých jsem čerpala, jsou uvedeny v přehledu literatury.

Olomouc, 2011

.....

Karolína Luchesi

Děkuji vedoucí své diplomové práce Mgr. Ivoně Barešové, Ph.D. za cenné připomínky, podporu, trpělivost a především čas strávený konzultacemi.

Děkuji také osloveným rodilým mluvčím, především paní Sačiko Hajaši a panu Hirošimu Ozawovi za čas a rady, které mi věnovali, a dalším nejmenovaným, jejichž podpora významně přispěla k dokončení této práce.

OBSAH

ÚVOD ..... - 8 -

0.1 Východiska a cíle ..... - 8 -

0.2 Metoda a postup práce ..... - 9 -

0.3 Dosavadní literatura na toto téma ..... - 11 -

1 IDIOMATIKA A BARVY, KOMPONENT BARVY ..... - 13 -

1.1 Problematika ekvivalence a překladu pojmenování barev ..... - 14 -

2 BARVY V ENCYKLOPEDIÍCH A SLOVNÍCÍCH ..... - 18 -

2.1 Lidstvo a barvy ..... - 18 -

2.1.1 Černá ..... - 21 -

2.1.2 Bílá ..... - 23 -

2.1.3 Červená ..... - 24 -

2.1.4 Modrá ..... - 26 -

2.1.5 Modrá vs. zelená ..... - 28 -

3 ANALÝZA EXCERPOVANÝCH IDIOMŮ ..... - 30 -

3.1 Idiomy s prvkem černé barvy/黒 ..... - 30 -

3.1.1 Shrnutí provedené analýzy idiomů s prvkem černé barvy, komentář .... - 34 -

3.2 Idiomy s prvkem bílé barvy/白 ..... - 37 -

3.2.1 Shrnutí provedené analýzy idiomů s prvkem bílé barvy, komentář ..... - 44 -

3.3 Idiomy s prvkem červené barvy/赤 ..... - 49 -

3.3.1 Shrnutí provedené analýzy idiomů s prvkem červené barvy, komentář - 54 -

3.4 Idiomy s prvkem modré barvy/青 ..... - 57 -

3.4.1 Shrnutí provedené analýzy idiomů s prvkem modré barvy, komentář .. - 65 -

4 CELKOVÉ SROVNÁNÍ IDIOMŮ S PRVKEM ČERNÉ, BÍLÉ, ČERVENÉ A MODRÉ BARVY ..... - 69 -

ZÁVĚR ..... - 76 -

SEZNAM ZKRATEK A ZNAČEK ..... - 81 -

SEZNAM LITERATURY ..... - 82 -

Poznámka:

K přepisu japonských slov byla použita česká transkripce. Veškeré původní japonské texty, které jsou v této práci citovány nebo parafrázovány, jsem překládala osobně.

Úvod

0.1 Východiska a cíle

Ve své magisterské diplomové práci se budu zabývat japonskými idiomatickými jednotkami, které obsahují alespoň jeden prvek pojmenování barvy. Konkrétně se budu věnovat pouze idiomatickým jednotkám, které obsahují prvek černé, bílé, červené nebo modré barvy, které jsou v japonském jazyce reprezentovány znaky 黒, 白, 赤, a 青. Poté se budu zabývat sémantickým srovnáním těchto idiomů s českým jazykem a mírou ekvivalence.

Japonská kultura a japonský jazyk se v posledních letech dostávají stále více do popředí zájmu české veřejnosti. Domnívám se, že idiomy obecně jsou vrstvou jazyka, který velmi silně reflektuje myšlení daného národa. Studium ustálených výrazů a snaha proniknout do podstaty idiomů japonského jazyka nás přivádí blíž k pochopení japonské mentality a Japonska celkově. Barvy v japonské kultuře poutají mou pozornost již několik let, proto jsem se rozhodla k hlubšímu zpracování tohoto tématu v oblasti, kde dochází ke spojení barev a japonského jazyka, v podobě idiomů s barevnými prvky. Současně doufám, že má práce přispěje k lepšímu pochopení mentality japonského národa a jejich chápání barev.

Cílem této práce je zpracovat japonské idiomatické výrazy s komponentem černé, bílé, červené a modré barvy, rozdělit je do skupin podle míry ekvivalence s českým jazykem, vyhledat vhodné protějšky v české idiomatice a po provedení analýzy zjistit, jaké významy jednotlivé barvy skutečně v praxi implikují a jaké skutečnosti popisují. V návaznosti na výsledky analýzy bych chtěla zjistit, zda jsou konkrétním barvám rodilými mluvčími přisuzovány konkrétní skutečnosti, vlastnosti či pocity, a nakolik jsou významy, které japonská idiomatika přisuzuje černé, bílé, červené a modré barvě, podobné českým idiomatickým obratům, a v jaké míře používá český jazyk pro popis podobných skutečností totožné barevné komponenty. V neposlední řadě bych chtěla zjistit, do jaké míry jsou jazykové prostředky japonských idiomů s prvkem černé, bílé, červené a modré barvy ovlivněny japonskou kulturou, mytologií, náboženstvím nebo životním prostředím, a zda je možné tyto idiomy převádět z japonského jazyka do jazyka českého, který s japonský jazykem není v nejmenší míře příbuzný, bez velkých sémantických posunů. V neposlední řadě bych chtěla zjistit, zda existují případy, kdy bude v obou jazycích použit stejný barevný komponent, ale sémantický význam daného idiomu se bude v českém a japonském jazyce lišit.

Na základě výsledků analýzy idiomů s prvkem černé, bílé, červené a modré barvy bych chtěla zjistit, do jaké míry je vnímání použitých barev mluvčími japonského jazyka odlišné od vnímání barev mluvčími českého jazyka, a zda se v rámci excerpovaných idiomů vyskytnou případy, kdy na základě výrazné kulturní odlišnosti mezi japonským a českým národem nebudou skutečnosti popisované japonským idiomem pro českého mluvčího pochopitelné či aplikovatelné na české prostředí. Na tomto místě se lze domnívat, že v případě srovnání idiomů z japonského a českého prostředí by měl fungovat princip přímé úměry mezi odlišností kulturního prostředí a počtem japonských idiomů založených na této odlišnosti, tedy že vliv odlišného prostředí bude velmi dominantní a bude převládajícím prvkem u většiny zkoumaných idiomů, což se odrazí na míře srozumitelnosti daných idiomů pro mluvčího českého jazyka. Ověření této hypotézy bude předmětem následující analýzy.

Současně je cílem této diplomové práce snaha přiblížit oblast „barevné“ japonské idiomatiky českým čtenářům. Vidění barev očima Japonců a jejich projekce do jazyka může být i pro laika zajímavá a může pomoci k lepšímu pochopení japonského národa.

0.2 Metoda a postup práce

Barvy se staly významnou součástí našeho jazyka. Jejich prostřednictvím popisujeme své okolí, tělesné stavy, pocity, prožitky i své postoje. Předmětem této práce je zkoumat, jak rodilí mluvčí používají barvy ve svém vyjadřování. Analytická část práce bude sledovat, zda barvy černá, bílá, červená a modrá pronikly do idiomatického vyjadřování rodilých mluvčích, a zda jsou tyto barvy například preferenčně používány pro přenos konkrétních významům. Tato práce se také bude zabývat otázkou, zda jednotlivé japonské idiomy s prvkem černé, bílé, červené a modré barvy mají či nemají své protějšky v českém jazyce. Rovněž zmíníme důvody existence či absence protějšků v našem jazyce.

Kapitola s názvem Barvy v encyklopediích se zaměří na otázku, do jaké míry jsou barvy a jejich reflexe do daného jazyka ovlivněny zeměpisnou šířkou a kulturním zázemím daného národa. Zde bude také nastíněn vznik pojmenování černé, bílé, červené a modré barvy v japonské i české (respektive evropské) kultuře.

Při zpracování této diplomové práce budeme postupovat následujícím způsobem. Idiomy podrobíme excerpci ze slovníků uvedených v Seznamu literatury s cílem vytvořit přehled standardně používaných idiomů, které se vyskytují ve většině

použitých slovníků a které jsou pro rodilé mluvčí běžnou a srozumitelnou součástí jazyka.

U každého idiomu provedeme doslovný překlad do češtiny a poté se pokusíme přiřadit český protějšek, a tím určit míru ekvivalence. U idiomů, které nemají ekvivalentní český protějšek, se pokusíme o konečný překlad do češtiny. Podle míry ekvivalence budou poté jednotlivé idiomy rozděleny do skupin. Po dokončení této analýzy bude následovat zhodnocení studovaných idiomů a případné další rozdělení do významových skupin podle jednotlivých použitých barev. Pokusíme se rovněž porovnat významy vyjádřené danou barvou a jejich sémantickou funkci v japonském a českém jazyce s cílem najít společné i odlišné vlastnosti a provázanost na kulturu dané země.

Excerpované idiomy tak budou rozděleny do čtyř skupin podle toho, jaký barevný komponent obsahují. Idiomy se stejným barevným komponentem budou posuzovány jako celek, čímž budou získány idiomy s komponentem černé barvy, reprezentované výhradně znakem 黒, idiomy s komponentem bílé barvy, zastoupené výhradně znakem 白, idiomy s komponentem červené barvy, reprezentované výhradně znakem 赤 a idiomy s komponentem modré barvy, reprezentované výhradně znakem 青. V rámci každého barevného celku budou jednotlivé excerpované idiomy přeloženy doslovně i významově do českého jazyka. Pokud to bude možné, bude uvedena v rámci poznámky i doplňující informace o původu daného idiomu. a příklad(y) použití, které budou čerpány ze stejného zdroje jako excerpované idiomy.

Takto zpracované idiomy budou poté analyzovány ze tří hledisek. Nejprve budeme sledovat, nakolik excerpované idiomy využívají významy, které slovníky přisuzují barvě obsažené v daném idiomu. Dále budou idiomy hodnoceny z hlediska míry vlivu japonské kultury a japonského prostředí na jejich formování. Na závěr budou idiomy seřazeny a vyhodnoceny z pohledu míry sémantické ekvivalence excerpovaných idiomů s výrazy v české idiomatice.

Idiomy budou rozčleněny do čtyř skupin podle míry ekvivalence s českým jazykem. Prvním hodnotícím kritériem bylo, zda vůbec pro dané japonské idiomy existuje v českém jazyce významový protějšek. Pokud se žádný vhodný protějšek nenašel, byly idiomy zařazeny do Skupiny 1. Pokud protějšek v českém jazyce existuje, dalším kritériem bylo, jakými prostředky český protějšek (dále jen ČP) vyjadřuje význam původního japonského idiomu, a zda také využívá komponent barvy. První možnost byla, že ČP skutečně existuje, nicméně význam nevyjadřuje pomocí žádného barevného komponentu, takové japonské idiomy byly zařazeny do Skupiny 2.

Druhá možnost byla, že existující ČP pro přenos významu také využívá barevný komponent. Zde je opět možné dvojí dělení, v prvním případě existující ČP využívající barvu se od japonského idiomu liší tím, že využívá jinou barvu, pak byl zařazen do Skupiny 3. Ve druhém případě se ČP s japonským idiomem shoduje jak významem, tak i a použitou barvou, takové idiomy byly zařazeny do Skupiny 4. V poslední části přehledu budou uvedeny také výčty českých idiomů s komponentem příslušní barvy, které naopak nenacházejí žádný japonský protějšek.

0.3 Dosavadní literatura na toto téma

Pokud je mi známo, v českém prostředí nebyla dosud provedena žádná práce na toto téma. V českém prostředí se na barvy nahlíží spíše z pohledu fyzikálního, psychologického nebo ryze praktického v rámci výtvarného umění, jakou jen například kniha Ivany Brožkové *Dobrodružství barvy*. Zajímavá je práce Ludvíka Barana *Barva v umění, kultuře a společnosti*, která podává ucelený pohled na používání barev v jednotlivých historických obdobích u různých národů světa nejen v rámci výtvarného umění.

Z lingvistického pohledu byla doposud barvám v českém jazyce věnována pozornost spíše jen okrajově. Z pohledu výskytu barev v idiomatice a frazeologii českého jazyka se tomuto tématu věnuje například Eva Mrhačová ve třetím dílu z cyklu tématických frazeologických slovníků *Příroda v české frazeologii*, toto dílo však slouží pouze jako přehled výskytu, informace na téma významových složek barevných komponentů v něm nenajdeme. Barvy se také objevují v několika dílech *Slovníku české frazeologie a idiomatiky*, jejichž autory jsou František Čermák a Jiří Hronek, který opět podává pouze přehled výskytu.

Komparativní lingvistický přístup však můžeme najít v práci českého anglisty Jaroslava Peprníka, který se věnuje porovnání pojmenování barev v českém a anglickém jazyce. Tato práce, obzvláště po stránce dělení dle ekvivalence, byla velkou inspirací pro vznik této diplomové práce, věnuje však pozornost pouze pojmenovací funkci barev, dalším funkcím a významům barev pozornost nevěnuje.

Podobně jako Peprník se oblasti pojmenování barev věnuje i článek Josefa Štěpána, a také disertační práce Pavla Štěpána *Označení barev a jejich užití v typonymii Čech*. Obě tyto práce však pracují pouze s pojmenováním barev, nikoliv s jejich sémantickými obsahy, případně komparativním přístupem k jinému jazyku. Barvy chápány jako důležité významové složky idiomů a frazémů zatím v českém prostředí uceleně prostudovány ani publikovány nebyly.

Velmi zajímavou prací je monografie *Modř, barva mezi barvami* českého autora Jana Baleky, která pojednává o vzniku barev nejen ve smyslu prvních přírodních barviv, ale také o postupném využití barev lidmi západních kultur na pozadí historického vývoje, a o vývoji barevné symboliky od dob pohanů až po nástup křesťanství. Některé oddíly této monografie se velmi dotýkají mé práce, obzvláště co se týče raných stádií použití barev a jejich vnímání. Tato práce se také svým přístupem k tématu velmi podobá japonskému přístupu k tématu barev, jak je uvedeno níže.

Pokud je mi známo, ani v japonském prostředí zatím nebylo publikováno dílo, které by se detailně věnovalo prvkům barvy v japonských idiomech jako významotvorným složkám. Nejvíce se této oblasti blíží sborník japonských idiomů 「日本語の慣用表現」(Japonské idiomatické výrazy, 1999), který sestavil Nobujuki Ogasawara. V této práci najdeme i krátkou kapitolu, která uvádí idiomy s prvky barev a příklady jejich použití. Tato práce však opět funguje pouze jako soubor či přehled, nevěnuje bližší pozornost jednotlivým komponentům, jako takovým, ať už jde o komponenty barev či nikoliv. Barvy ve spojením s idiomatikou v japonském i českém prostředí tedy zatím na své důkladnější zpracování čekají.

Nemůžeme ovšem tvrdit, že by tématika barev zůstala v Japonsku opomíjena. Ba naopak, velká pozornost je barvám věnována především z pohledu kulturního a historického. Ve své práci se budu částečně opírat také o publikace encyklopedicko-slovníkového charakteru, jakými jsou například 「和の色事典」(Slovník japonských barev, Hirojuki Učida, 2008) nebo 「日本の色」nebo「日本の伝統色」(Tradiční japonské barvy, Kunio Fukuda, 2008), které věnují pozornost rozčlenění barev podle barevných odstínů, jejich detailnímu pojmenování, dále uvádí, v jakých známých uměleckých dílech se dané odstíny vyskytují, a v neposlední řadě, jak byly dané barvy vnímány a používány v různých historických obdobích v rámci japonských dějin ve spojení například s ročními obdobími, pravidly odívání, apod.

V těchto publikacích však opět zcela chybí využití barev v rámci japonského jazyka. Pokud máme zájem o výskyt barev v japonské idiomatice, je potřeba jednotlivé barvy dohledávat v různých typech výkladových či etymologických slovníků, nebo využít slovníky zabývající se japonskými znaky, či slovníky a sborníky orientované tématicky.

1 Idiomatika a barvy, komponent barvy

Idiomatika a frazeologie je mladá lingvistická disciplína, která má tradiční vazbu především s kulturní antropologií a etnologií, obzvláště pak v oblasti studia přísloví. Ve svém díle *Frazeologie a idiomatika česká a obecná* (2007) Čermák podotýká, že lidé nemluví až tak originálně a nejsou při svém vyjadřování vždy kreativní, naopak často se vyskytneme v situacích, kdy je nejjednodušší danou skutečnost vyjádřit „uzuálním a povědomým způsobem“ (Čermák, 2007).

Jednotky frazeologie a idiomatiky se nazývají frazémy a idiomy, které reprezentují tzv. ustálené výrazy neboli lexikální kombinace, které jsou relativně frekventované a všem známé.

Tyto jednotky se nazývají frazémy či idiomy podle toho, zda na ně nahlížíme z formální či významové stránky. Tato práce je věnována především sémantické ekvivalenci, tzn. významovým složkám, proto je v ní používáno preferenčně výrazů spojených s idiomy (idiomatika, idiomatický apod.).

V této práci bude věnována pozornost výrazům v rámci japonského jazyka, které jsou založené na specifické podobnosti s černou, bílou, červenou a modrou barvou. Japonský jazyk se typologicky od českého jazyka liší a v rámci japonské idiomatiky se na barvy nahlíží čistě jen jako na „prvky“ či „komponenty“. Žádným dalším kategorizacím nepodléhají. V české idiomatice je situace složitější, proto se zde zaměříme především na českou idiomatiku a způsob, jakým zařazuje a popisuje barevné komponenty.

Barvy se do české frazeologie a idiomatiky zařazují nejčastěji jako adjektiva či adverbia.

V rámci české frazeologie a idiomatiky barvy nepředstavují ucelenou kategorii, která by se dala zvlášť vyčlenit. Je třeba hledat stopy barev v různých typech frazémů a idiomů. Laikům je nejznámější skupina idiomů s názvem propoziční idiomy. „Tradičních názvů užívaných pro oblast propozičních idiomů je celá řada, přísloví, pranostiky, pořekadla, aj.“ (Čermák, 2007). Většina jejich zástupců je velmi různorodá, je složité najít jednotící kritérium, kromě jejich větné povahy (tamtéž).

Další skupina, obsahující barevné prvky, se nazývá modifikační idiomy. Jde o idiomy, které jsou převážně tvořeny adjektivy a adverbii. Jak vyplývá z názvu této skupiny, adjektivní či adverbiální komponenty plní modifikační funkci, která je zcela dominantní. Barevné komponenty se pak řadí do podskupiny evaluativních modifikačních idiomů, kde většinou hodnotí základové substantivum, často na

sémantické škále „dobrý-špatný“ či „příznivý-nepříznivý“, případně vyjadřují odstín intenzity této škály. Sémanticky vyjadřují obecně vlastnosti, vztahy a okolnosti. Např.: voskově bledý (Adv-A), (cestovat) na černo (prep-A), apod. (Čermák, 2007).

Barvami nejvíce obsazenou skupinou idiomů jsou však verbální idiomy s adjektivním komponentem. V rámci dalšího dělení spadají barvy do kategorie verbální idiomy s adjektivním komponentem, který má „původní“ povahu (adjektivum původní). Tato adjektiva snadno podléhají metaforizaci a mají sklon k symbolické platnosti. Např. mít černé svědomí = cítit vinu, být černá ovce = negativně se lišit apod. (Čermák, 2007)

Poslední oblastí frazeologie a idiomatiky, kde můžeme nalézt barvy, jsou tzv. binomiály. Jde o „idiom, který je složený ze sledu dvou komponentů téhož slovního druhu, ... který je založený na iteraci... a má obvykle neměnný slovosled“ (Čermák, 2007). Pro svou jednoduchost jsou binomiály doloženy i v řadě nepříbuzných jazyků. V případě barev je zcela pochopitelné, že se tyto idiomatické dvojice vyskytují jak v japonském, tak i v českém jazyce. Obvykle je vnímání významů těchto binomiálů ekvivalentní, nejlépe to dokresluje příklad binominální opozice „černý (špatně) a bílý (správně)“ ve smyslu „nic není jen černé a bílé“ 黒白を弁ぜず (Čermák, 2007).

1.1 Problematika ekvivalence a překladu pojmenování barev

Hlavní náplní této práce je však především vysledování a srovnání možné ekvivalence mezi japonskými idiomy obsahujícími prvek černé, bílé, červené a modré barvy a možnými českými protějšky. Japonský jazyk je v této práci určen jako jazyk výchozí, český jazyk jako jazyk cílový. Jak uvádí Knittlová ve své publikaci *K teorii i praxi překladu* (2003), při porovnávání lexikálních jednotek různých jazyků postupně přicházíme na četné rozdíly, které jsou způsobené různým pojmenovacím přístupem ve výchozím a cílovém jazyce, nestejnou úrovní abstrakce, zaujímáním různých hledisek k dané skutečnosti či zdůrazňováním odlišných znaků. Tento fakt ještě umocňuje historická a kulturní vzdálenost japonského a českého jazyka, což hledání vhodných protějšků pro japonské idiomy v rámci českého jazyka komplikuje.

V případě srovnávání japonského a českého jazyka a jejich idiomatiky můžeme na základě jejich nepříbuznosti předpokládat, že největší počet protějšků bude nalezen v oblasti částečné ekvivalence, v závislosti na kulturní a společenské vzdálenosti obou jazyků se však dá očekávat také silné zastoupení v kategorii nulové ekvivalence. Potvrzení či vyvrácení této otázky ukáže Kapitola 3. Analýza excerpovaných idiomů.

Podle míry ekvivalence mezi danými jazyky rozlišujeme tři základní typy ekvivalentů neboli překladových protějšků: 1) úplné ekvivalenty, 2) částečné ekvivalenty, 3) nulové ekvivalenty. Mezi úplné protějšky nejčastěji patří „pojmenovací jednotky základního slovního fondu, tedy centra slovní zásoby“ (Knittlová, 2003), kam se v největší míře řadí substantiva. Úplné protějšky jsou typické také tím, že souhlasí s výchozí lexikální jednotkou i po stránce formální (Knittlová, 2003), což může být v případě ekvivalence japonské a české lexikální jednotky diskutabilní hlavně z důvodu odlišného písma. Japonské znaky mohou fungovat na principu „jeden znak – jedno slovo nebo význam“, japonský jazyk je však schopen vyjadřovat se pomocí znaků kandži velmi zkratkovitě a kondenzovaně. V takovém případě je formální zachování ekvivalence obtížné.

Částečné protějšky se při porovnávání dvou vzdálených jazyků vyskytují ze všeho nejčastěji. Může jít o rozdíly nejen významové denotační či konotační, ale také již zmíněné formální či pragmatické. Při hledání ekvivalence mezi idiomy japonského a českého jazyka se dá předpokládat, že v rámci částečné ekvivalence se budou zkoumané idiomy shodovat denotační složkou významu, nicméně dají se předpokládat významné rozdíly především v rovině významové konotační, jelikož tato významová složka výrazně odráží vztah mluvčích daného jazyka k realitě a v rámci idiomatiky je složkou zcela zásadní, protože smysl idiomů stojí na faktu, že denotační a konotační významy jsou zcela odlišné.

Obecně tedy mohou podle Knittlové (2003) nastat tyto případy:

1) ekvivalent existuje - a) úplný, zvláště pokud jde o významovou platnost
- b) částečný (lze provést transpozici, ale protějšek musí mít stejnou výpovědní funkci a vyjadřovat vztah k téže situaci)
- c) existuje více ekvivalentů

2) ekvivalent neexistuje – prázdnou pozici je třeba nahradit opisem, kalkem, přejatým slovem

Velmi zajímavý prvek tvoří v rámci částečné ekvivalence rozdíl mezi explicitností a implicitností. V rámci idiomů japonština plně využívá možností, které jí znakový zápis nabízí. Má možnost využít velmi hutné sémantické struktury, pro které český jazyk přímé vyjádření nemá, např. 白壁微瑕 (*hakuhekibika*) – překlad denotačního významu: sebekrásnější šperk má vždy drobný kaz. Při překladu takových

struktur může docházet, ve snaze o explicitnost, k přidávání informací, které výchozí jazyk pouze implikuje.

Ve většině případů je částečná ekvivalence způsobená rozdíly mezi konotačními složkami významu výchozího a cílového jazyka. V některých případech mohou konotační složky dokonce převažovat nad složkami denotačními, což je pro idiomatické výrazy typické, a což také znesnadňuje hledání ekvivalentních protějšků v cílovém jazyce, neboť, jak už bylo zmíněno výše, konotační významy mohou být úzce vázány na odlišné vnímání reality mluvčími daného jazyka.

Při převádění významu z výchozího jazyka do cílového je tedy důležité nejen správně interpretovat denotační složky významu, ale také správně vystihnout a převést složku konotace. V současnosti se dává tomuto funkčnímu překladu přednost, pro čtenáře cílového jazyka je přijatelnější. Volba adekvátních prostředků s cílem zachovat co nejvyšší míru konotace však není nijak snadná (Knittlová, 2003).

V případě nulových ekvivalentů můžeme při překladu postupovat následovně:
a) přímé převzetí – jména a zeměpisné názvy je zvykem převzít ve stejném znění z výchozího do cílového jazyka b) počeštění (počeštění japonských slov není příliš běžné, jde spíše o převzetí s upraveným způsobem pravopisu - gejša); c) kalk (doslovný překlad); d) vynechání části výrazu

Dnes už víme, že není vhodné snažit se za každou cenu přenést veškeré informace z jednoho jazyka do druhého, ba naopak, preferuje se přístup tzv. funkční ekvivalence. Bez ohledu na použité jazykové prostředky se klade hlavní důraz na to, aby v cílovém jazyce plnily po všech stránkách stejnou funkci. Jak Knittlová dále v své publikaci uvádí, „dva různé jazyky mohou označovat tutéž situaci různými výrazovými prostředky podle specifiky jazykového systému.“ (2003).

Peprník zase ve své práci poukazuje na fakt, že při překladu idiomů může dojít ke změnám v jejich struktuře, a uvádí následující důvody možných sémantických posunů:
a) neexistence přímého ekvivalentu; b) potřeba posunu k větší explikativnosti; c) úspora překladatelské námahy užitím obecnějšího ekvivalentu; d) využití běžných českých přirovnání; e) ovlivnění denotátem, který se v českém jazyce tradičně pojí s jistým slovem (Peprník, 1986).

„Každý národní jazyk má svéráznou, jen pro něj charakteristickou konotaci slov. Neexistují dva jazyky, a to ani nejbližší, v kterých by byla významová konotace slov stejná. ... Proto se v překladu nikdy nedosáhne úplné shody v konotaci výchozího a cílového textu.“ (Knittlová, 2003). Dále dodává, že „pro veškeré překlady je nutnou podmínkou znalost sociokulturního pozadí jak výchozí, tak cílové kultury.“ (Knittlová, 2003).

2 Barvy v encyklopediích a slovnících

V této kapitole se nejprve obecně podíváme na to, jak lidstvo přistupovalo k barvám a jejich pojmenování. Blíže se seznámíme s etymologií znaků a významu černé, bílé, červené a modré barvy ve východoasijské i západní, potažmo středoevropské kultuře. Poté se podrobněji podíváme na jednotlivé barvy a jejich významy a použití, jak jsou uváděny v japonských výkladových slovnících a encyklopediích, který se zabývají barvami a historií vzniku jejich pojmenování a použití.

2.1 Lidstvo a barvy

Už odnepaměti jsou barvy prvním, co dítě poznávající svět vnímá. Všichni lidé jako laici vidí a vnímají barvy stejně. Jsou podle životních podmínek, způsobu života, společnosti i profese více či méně citliví ke skupinám barev, jimiž jsou obklopeni. „Barva je výrazovým prostředkem, prostředkem posilujícím emotivní působení. Chceme-li pochopit úlohu barvy v umění, kultuře a společnosti je vhodné sledovat kořeny i cesty vývoje barevné tradice, ...“ (Baran, 1978).

Vnímání barevného světa je třeba chápat komplexně. Vnímání barev je formováno společností okolo nás, místem, kde žijeme, část je dána tradičně, část je získaná skrze společenské normy. Nicméně, chceme-li proniknout hlouběji pod povrch, „je vhodné sledovat kořeny“ (Baran, 1978).

Český národ můžeme zeměpisným umístěním řadit mezi kultury „západního světa“, které stojí v protikladu s kulturami „východu“. Těm po mnoho staletí vévodily kultury Číny a Koreje, ke kterým se později přidává také kultura Japonska. Všechny lidské civilizace však mají jedno společné, již od pravěku barvám přisuzovaly různé významy a symboly.

Barevnou symboliku „západu“ detailně propracovala heraldika a náboženské potřeby liturgie. Významy barev a jejich symbolika se formovaly především ve středověku, kdy měly heraldika i liturgie významné postavení v životě lidí (Brožková, 1983). V západní i české literatuře 15. století hrály barvy důležitou úlohu. Nesloužily pro popis krajiny či vzhledu osob. Využíval se jejich symbolický význam, pomocí kterého byl rozvíjen příběh. Peprník ve své práci uvádí, že středověké rytířské příběhy často obsahovaly až dvanáct barev, které symbolizovaly dvanáct rytířských vlastností a ctností (Peprník, 1986).

Od počátku 19. století, už tato středověká symbolika neplatí. Vymřeli rytíři a s nimi i jejich ctnosti, pro dvanáct barev a jejich symboliku nemají moderní autoři využití. V symbolickém významu se v dnešní době používá už jen několik barev, které však mají stále podobný význam pro většinu západních kultur: černá jako barva vyjadřující smutek, zlo, něco záporného, bílá symbolizuje nevinnost, zelená nezkušenost, apod. (Peprník, 1986).

19. století je přelomové také pro barvíře – poprvé vznikají syntetická barviva a nahrazují tak do té doby používaná barviva přírodní. I tento fakt zamíchal symbolikou barev, protože umělou výrobou barev se stává jakákoliv barva snadno dostupnou. Purpurová tak přestává být symbolem luxusu a vysokého postavení, který si dříve mohli dovolit jen nejbohatší lidé světa, protože bylo tak obtížné, a tudíž i velmi nákladné přírodní barvivo pro purpurový odstín červené získat (Baleka, 1999).

Moderní člověk je zahrnut barvami a aniž by si to uvědomoval, barvy řídí jeho život a často slouží jako komunikační nástroj, který dokáže překonat i jazykové bariéry. Například elektrikáři se orientují podle barvy kabelů a poznají tak, který je pod proudem a který nikoliv. V chemickém průmyslu žlutá barva značí plyny, červená vodní páru, oranžová kyseliny a fialová látky zásadité povahy. V běžném životě červená barva znamená „stát“, žlutá „dávej pozor“, zelenou používáme pro symbol „bezpečí“ nebo „volná, bezpečná cesta“, modrá je využívána jako barva „informací“ (Brožková, 1983). Je známo, že zbarvení zvířat i rostlin působí jako informace pro okolní živočichy. Většina predátorů se jasně zbarveným živočichům vyhýbá – jasné odstíny červené, oranžové či žluté obvykle informují okolní živočichy o jedovatosti jejich nositele. Je vysoce pravděpodobné, že tento prvotní instinkt si neseme po tisíciletí vývoje lidí s sebou. Všechny tyto vjemy se ukládaly do našeho podvědomí, kde pevně zakořenily a postupme času začaly být spojovány s určitými významy. Bez ohledu na to, v kterém období dějin se tak stalo, barvy vždy pronikaly do slovní zásoby a staly se našimi společníky.

Přitažlivost tradičních japonských barev spočívá především v jejich pojmenování, která jsou velmi rozmanitá a pestrá, a která skrývají.dlouhou historii. Japonci vnímají barvy jako něco víc i proto, že už od nejstarších dob do nich lidé vkládali své vidění světa, své myšlení a pocity.

V době založení císařského dvora Jamato v 7. – 8. století se v japonštině poprvé objevují barvy zaznamenané znaky. V kronice *Kodžiki* je popsána obecná představa tehdejšího japonského národa o základním rozdělení barev, tato kronika obsahuje

nejstarší základní výrazy pro barvy v japonštině. Těmito výrazy jsou *širo* (bílá), *kuro* (černá), *aka* (červená), *ao* (modrá), jimž byly určeny tyto znaky: 白、黒、赤、青 .

V 8. století byl zkompilován první literární počin japonského národa, nazývaný *Manjóšú* (Sbírka deseti tisíc listů). Fukuda uvádí, že v této sbírce se poprvé objevují japonsky psané záznamy pojmenování barev. Díky této sbírce chápeme nejen pojmenování různých barev, ale také jak je tehdejší lidé používali a jaké emoce jim přičítali. Podle Fukudy již básníci uvedení ve sbírce *Manjóšú* vyjadřovali pomocí různých odstínů barev své životní radosti či smutky (Fukuda, 2008)

V současnosti je pojmenování barev v japonském jazyce většinou tvořeno názvy rostlin, jako například *murasaki* nebo mořenový kořen *akane*, takto odvozená pojmenování netvoří pravá přídavná jména. Pravá přídavná jména týkající se barev tvoří v japonském jazyce pouze adjektiva bílá, černá, červená a modrá. Jen tyto čtyři barvy neobsahují žádné názvy rostlin, pouze tato čtyři adjektiva byla už od počátku označením pro barvu. Jména ostatních současných barev a především jejich odstínů jsou ve velké míře také odvozena od pojmenování konkrétních věcí nebo objektů.

Původní pojmenování pro černou, červenou, bílou a modrou nijak nesouvisí s barvami, které si pod tímto označením představujeme dnes. Tehdejší lidé těmito „výrazy“ nepopisovali barvy, ale vztah světla a tmy (světla a stínu). Černá představuje tmu/stín, proti které stojí světlo v podobě ohně, zastoupené červenou. Bílá vychází ze skutečnosti, že upoutává naše oči, jako značka, která bije do očí. Modrá představovala slovo s velmi širokým obsahem významu vedoucím od zelené až po šedou, někdy dokonce zahrnuje i věci blízké bílé. Ve sbírce *Manjóšú* najdeme spoustu důkazů, že přídavné jméno modrý zahrnuje všechny různé nejasné či vágní barvy, spektrálně spadá do rozmezí zelená – modrá – šedá – bledá/bez barvy, je to výraz, která sloužil k identifikaci a popisu druhu světla nebo barvy, které byly nejasné vzhledem i významovým zařazením, tzn. nepatřily pod žádný ze zbývajících výrazů pro jasně definované barevné skutečnosti. V těchto dávných dobách pravděpodobně leží základ problému, který musí řešit cizinci, studující japonský jazyk dnes. Tímto tématem se zabývá poslední část této kapitoly, část 2.1.5 Modrá vs. zelená.

Ve staré japonštině tedy existovala jen čtyři řádná pojmenování pro barvy: černá, červená, bílá, modrá, které odvozují svůj původ od následujících skutečností: červená – světlo, jas; černá – tma; bílá – průzračnost, průhlednost; modrá – poušť, rozlehlé plochy (kam až oko dohlédne nic není), obrovský, rozlehlý, nejasný (Šinmura, 2008). Ooka ve své publikaci na téma japonských barev toto rozdělení shrnuje: světlo = červená (赤), tma = černá (黒), zjevit se/vystoupit/zazářit = bílá (白), nejasný, neurčitý, mlhavý =

modrá (青) (Ooka, 1998). Vnímání a význam černé, červené, bílé a modré barvy se tedy odvíjí od způsobu, jakým Japonci ve starověku viděli a vnímali světlo. Můžeme soudit, že konkrétní pojmenování těchto čtyř barev postupně za dobu více než tisíce let postupně vstoupila i do abstraktní roviny a začala implikovat významy, spojené se světlem, v přeneseném smyslu slova: černý – temné stránky věci či člověka, bílá – světlé stránky věci či člověka, červená spojovaná s ohněm – prudkost, hněv, horká hlava, a modrá – většina zbývajících významů. Na ukázce těchto abstraktních významů můžeme pozorovat nápadnou podobnost s abstraktními významy, které byly těmto čtyřem barvám přisuzovány i v západní, potažmo české kultuře. Ukazuje se, že obyvatelé starověku obou kontinentů vidění světa a interpretaci přírodních jevů minimálně v oblasti černé, červené a bílé barvy sdíleli. Dá se tedy předpokládat, že oba jazyky budou sdílet také výše zmíněné abstraktní významy. Na druhou stranu od období středověku se historický vývoj obou zemí vyvíjel zcela odlišným směrem. Bude proto zajímavé sledovat, nakolik se pozdější historická období podílela na vzniku dalších vedlejších významech barev.

2.1.1 Černá

Černá barva je západní kultuře nejčastěji zastoupena významy: 1) tma, saze; 2) zlo, negativní emoce, černá magie, neštěstí; 3) smutek, prázdnota, vážnost; 4) neviditelnost, schopnost „zestejňovat“; 5) slepota (Baleka, 1999; Brožková, 1983; Schilling, 1999)

V západní, a tudíž také české kultuře je černá vnímána stejně jako tma, co je společné japonskému vzniku černé barvy. Na rozdíl od japonského jazyka, kde černá symbolizuje především zločince a špinavost, je černá v českém jazyce obecně považována za symbol zla, smrti, negativních emocí, asociuje prázdnotu a ničení, je barvou smutku. Baleka ve své knize tvrdí, že závoj zahalující ženinu tvář, by měl být také černý, aby ji duch zemřelého nepoznal a nemohl jí škodit či jako duch dál prodlévat na zemi (Baleka, 1999). Z hlediska výtvarného umění černá barva „zakaluje“, přidává jiným barvám temnější nádech, což je schopnost, kterou černá barva bezesporu disponuje také v sémantice.

Lidé v západních kulturách spojovali negativní pocity z černé barvy s pocity, které vnímají, když se ocitnou ve tmě. Čerň noci u většiny lidí vyvolává nejistotu, ostražitost, případně strach. Černou spojujeme s představami černé magie,

čarodějnicemi, pohřebním vozem, havrany či černými dušemi a černými ovcemi a kočkami, což jsou konotace, které dnes japonští mluvčí znají, ale pouze zprostředkovaně díky vlivu západní kultury. Na druhou stranu, čeští mluvčí mohou v černé barvě vidět i symbol štěstí, který představuje kominík. Schilling tento paradox vysvětluje tím, že kominíci sice pracují ve špíně, jejich práce však byla dříve velmi užitečná a nezastupitelná. I dnes nosí kominíci jako symbol čistoty bílou čapku, která pravděpodobně zosobňuje také jejich morální čistotu a odděluje je tak od nekalých živlů (Schilling, 1999). Kominíci se v japonském prostředí nevyskytují, pravděpodobně díky mírnějšímu klimatu japonské domy neměly uzavřené komíny, jaké se používaly u nás.

Jak bylo řečeno v úvodu této kapitoly, japonská kultura spojuje černou barvu s absencí světla, tedy tmou či stínem. Černá barva (*kuro*) se dnes zapisuje znakem 黒. Podle etymologie znaku 黒 jeho horní část původně zobrazovala komín (*kemuridaši*), tzn. místo, kde se hromadí saze. Ve spodní části znaku byly dříve zobrazovány dva plameny umístěné nad sebou, které stoupají vzhůru do komína, kde dochází k usazování sazí (Kamata, Jonejama, 2001). Původ slova 黒い (*kuroi*) se odvozuje od výrazu *kurai* 暗い (tma), odkud pramení další významy slova 黒, definované ve slovnících Kódžien (Šinmura, 2008) a Kangorin (Kamata, Jonejama, 2001):

1) černá barva, čerň, barva podobná tuši; už v kronice Kodžiki je záznam „*kubatama no kuroi*“, dosl. černý jako tma
2) spojována se zločinem, vinou, rozhodnutím o něčí vině či provinění; označuje se tak i člověk, který je podezřelý ze spáchání zločinu, nebo je za spáchaný zločin odsouzen, tzn. viník, vinen, zločinec
3) být špinavý, nečistý, znečištěný
4) být zlý a špatný, ilegální, nesprávný, nespravedlivý, *hara kuroi hito* : být zlý skrz naskrz, mít zlé srdce
5) zkráceně označení pro jeden z hracích kamenů hry *go* (zajímavá podoba s hrou šachy, která rozlišuje své figurky také na černé a bílé)

Černá patří mezi základní barvy, má silnou vazbu na každodenní cyklus střídaní dne a noci, je tedy pochopitelné, že primární význam a způsob chápání černé barvy mají japonský i český národ v povědomí uložené stejně. Oba jazyky také sdílí i abstraktní významy jako špinavý, zlý, nesprávný. Zajímavá je také shoda na poli společenských her. Šachy sice nejsou původní český vynález, nicméně zbarvení hracích figur je stejné, jako v případě japonské hry go.

2.1.2 Bílá

Západní kultura vnímá bílou barvu jako: 1) fyzickou čistotu a neposkvrněnost jako opak špíny; 2) morální čistotu a neposkvrněnost, nevinnost dítěte; 3) světlo jako opak tmy, naděje jako opak tmavých hlubin beznaděje; 4) v kontextu války: symbolizuje příměří, mír; 5) nehmotnost, duchy, bílou paní (Baleka, 1999; Brožková, 1983; Schilling, 1999)

Podobně jako černá je i bílá barva pevnou součástí lidské existence. Je chápána jako opak černé ve všech významových oblastech: černá tma – bílý den, černá ovce – bílá vrána, čert – anděl, zlo – dobro, vinen – nevinen. V západních kulturách je bílá považována za symbol čistoty a nevinnosti, znázorňuje světlo a lehkost. Toto vnímání je velmi blízké využití bílé barvy v japonském náboženství zvaném šintó. Jedním ze základních principů šintó je „čistota“, obřadních roucha kněží šintó bývají bílá a při purifikačních obřadech používají k tomuto určené kusy skládaného bílého papíru, zvaného *šide* (Šinmura, 2008). I pro křesťanství je bílá symbolem čistoty, především morální, bílá barva získala pevné místo v křesťanské ikonografii (Baleka, 1999).

Bílá barva je spojována s čistotou fyzickou i morální. Své o tom ví malíři a barvíři, pro které je běloskvoucí bílá fascinující a téměř nedosažitelná. Právě proto, že získat čistě bílou barvu bez nechtěných tmavších odstínů je tak obtížné, začala být bílá spojována s významem čistoty a neposkvrněnosti. V západní i japonské kultuře je s čistotou a neposkvrněností spojována nevěsta, jejíž bílé šaty mají symbolizovat tyto ctnosti. Bílý svatební oděv nevěsty v japonské kultuře kontrastuje s tmavým oděvem ženicha, ženich představuje onen tmavší odstín, který čistě bílou nevěstu „zabarví“, manželský pár se tak neoddělitelně propojí, jako by malíř vedle sebe zapomněl bílou a tmavou barvu, které se při prvním kontaktu vpijí jedna do druhé a neoddělitelně spojí.

Symbolika čistoty se přenesla také na antiseptické účinky vápna, kterým se dříve na českém venkově bílily místnosti i stáje. V moderní době symbolizují čistotu a sterilitu bílé lékařské pláště. I lékaři v Japonsku nosí bílé pláště, zde je tedy patrný vliv zvenčí. V českých legendách a pohádkách bílá barva „zduchovňuje“, mění hmotné tělo v bytost, ducha. Japonské pohádky také oplývají strašidly a duchy, jejich bledost však japonský jazyk nevyjadřuje bílou, ale spíše modrou barvou.

Zajímavá je také myšlenka Jana Baleky, že bílá je barvou přechodu z jednoho životního období do druhého – v českém prostředí bývala tradice po příchodu na svět obléci novorozeně do bílé košilky a zavinout do bílé peřinky, bílé jsou svatební šaty

nevěsty, která se z nevinné dívky stávala zkušenou ženou, a bílý býval i rubáš (Baleka, 1999).

V čínské a potažmo i japonské kultuře vycházela bílá již ve starověku ze skutečnosti, že velmi snadno upoutává pozornost, znamenala „zjevit se, vystoupit“. Dnes se bílá barva (*širo*) zapisuje znakem 白, etymologický slovník uvádí, že původní znak vyjadřoval a) vybělenou lebku (kost hlavy), bez specifikace, čí lebka to je, a nebo b) sluneční svit a denní světlo, a také c) plod dubu – žalud. Nejstarší čínské rytiny tohoto znaku, které se dochovaly na kostech a krunýřích želv, se vzhledem podobaly žaludu (včetně pohárkovité číšky, která bývá v horní části plodu), otočeného špičkou vzhůru. Postupem času se znak změnil a začal připomínat kapku s vodorovnou linkou uprostřed, v zápisech z pozdějších období je kapka „baculatější“ a špička kapky se protáhla natolik, že se z ní vyvinul dnešní první tah znaku ´ (horní čárka) (Kamata, Jonejama, 2001).

Slovníky Kangorin a Kódžien uvádí následující významy znaku 白:

1) bílá barva, opak 黒, barva sněhu, barva, kterou vidíme díky slunečním paprskům
2) ve spojení s trestnou činností: synonymum pro nevinu, označení osoby, která je nevinná či byla zproštěna obžaloby, viny: 容疑者は白と決まった (*jógiša wa širo to kimatta*) = dosl. bylo rozhodnuto, že podezřelý je bílý = bylo rozhodnuto, že je nevinný
3) symbol či synonymum pro věci, které jsou čisté – ve smyslu nebarvené, bez vzorku, tzn. jednoduché, prosté, bez zdobení či nápisů
4) zkrácený výraz pro japonské papírové oděvy *širokamiko* 白紙子
5) zkráceně označení pro jeden z hracích kamenů hry *go*
6) zkrácený výraz pro oblast Širagane a také „zkratka“ pro Belgii
7) jasný, prosvětlený, slunečný, zářit, svítit (tzn. jeden z původních významů 白)
8) nemající příliš zkušeností, neelegantní, pošetilý, venkovský balík, křupan
9) nevinný, čistý, správný, fér

2.1.3 Červená

Západní kultura odvozuje červenou barvu od následujících výrazů: 1) ohně, žáru; 2) krve, vnitřního tepla; 3) žen; 4) zralosti plodů. A vnímá ji jako barvu 1) života, zrození života; 2) vášnivé lásky, sexuality a erotiky; 3) moci (především duchovní), pýchy a hněvu; 4) ďábla (Baleka, 1999; Brožková, 1983;Schilling, 1999)

Červená barva má velmi rozsáhlou barevnou rodinu, jak uvádí Brožová, což platí pro český i japonský jazyk stejnou měrou. Výraz „červená“ je většinou pouze obecné pojmenování různých členů této rodiny, kteří zahrnují odstíny „karmínové, oranžově červené, ohnivě červené až nafialovělé“ (Brožková, 1983).

Je vůbec první barvou, která stála na počátku vědomého barevné vidění světa, je to barva spojená „s krví a životem, v krvi se rodícím životem.“ (Baleka, 1999). Dále Baleka uvádí, že s příchodem křesťanství začali lidé přisuzovat červené barvě jak kladný, tak i záporný význam, „v rusovláskách byly viděny čarodějnice, ďáblovy nevěstky, proti nimž bylo možné bojovat zase jen červenou barvou, červeným ohněm hranic, na nichž byly upalovány“ (Baleka, 1999). Červená barva byla také odpradávna barvou erotiky a sexuality, jak to dokládá barevnost nalezených pravěkých venuší, který byly původně hlinkou nabarvené načerveno. Červená barva byla, a dodnes zůstává, spojována s kultem ženy a její plodností, v moderní době se pak tato symbolika přetvořila do podoby červených luceren označujících nevěstince (tamtéž).

V japonském jazyce se červená barva, ve smyslu obecného pojmenování celé této barevné rodiny, zapisuje a vyjadřuje znakem 赤 (*aka*). Slovníky Kangorin a Kódžien uvádí následující významy pro znak 赤:

1) červená barva, barva podobná krvi, barva červánků; obecný termín označující „červenou“ – zevšeobecňuje další, podrobněji popisující odstíny červené, jako např.: šarlatová (紅色 *beni iro*), rumělková (朱色 *šu iro*); může zacházet až na hranici žluté, např.: 赤いみかん(dosl. červená mandarinka, přeložili bychom jako „oranžová“)
2) holý, nahý, nemít nic s sebou, nemít vůbec nic
3) upřímnost, srdečnost, přátelskost, celým srdcem
4) komunismus, socialismus
5) zkrácený výraz pro dopravní světelnou signalizaci – signál „stůj“
6) pokud stojí před substantivem, má intenzifikační funkci; zcela, úplně, naprosto

Podle Učidy členy různých národů a společenstev spojuje to, že fungují na společných, obecně platných principech. Červená barva je v různých jazycích většinou odvozena od společného základu, tedy slov vyjadřujících krev nebo oheň. Důkazem tohoto tvrzení jsou sošky, nalezené v oblasti dnešní Ósaky, také nabarvené hlinkou načerveno, které jsou datovány do období Džómon a Kófun (Učida, 2008), jež užitím

červené barvy plně korespondují s evropskými pravěkými venušemi a jejich barevnou symbolikou.

Červená barva v japonské kultuře zosobňuje také strach, čímž se liší od kultur západu, kdy je strach symbolizován černou. Duchové, démoni a jiná strašidla, vystupující v japonské ústní lidové slovesnosti a legendách, mívají zpravidla červené oči, což dokládá příklad démona *jamata no oroči*, osmiocasého hada, jehož červené oči Japonci nazývají *akagači*, tzn. stejně, jako ovoce mochyně, které má oranžovočervený obal.

V neposlední řadě představuje pro Japonce červená barva vášeň, nebo také zápal až horlivost, čímž se jazykově i sémanticky blíží českému vnímání tohoto smyslu a jeho reprodukcí v obratu „zapalovaly se mu lýtka“. Divadlo kabuki často ve svých hrách využívá náměty z lidové slovesnosti a může posloužit jako zrcadlo japonské mentality. Jeden z možných druhů líčení obličeje využívá červené barvy pro dokreslení postavy *akacura*, která představuje „malého“, leč velmi horlivého padoucha (Učida, 2008).

Jak zaznělo v úvodní části této kapitoly, základní vnímání barev Japonci se odráželo od vnímání základních prvků dřívějšího životního prostředí. Červená barva byla vnímána jako opak černé. Černá barva znamenala tmu, červená naopak světlo v podobě ohně, což koresponduje také s výše uvedeným tvrzením Učidy, že červená je ve většině jazyků odvozena od „krve“ nebo „ohně“ (Učida, 2008). Tento způsob vnímání červené barvy podporuje i definice, objasňující etymologii znaku 赤, podle které tento znak představuje ideogram, jež zahrnuje znaky 大 a 火 (v horní části se psal znak 大 a pod ním pak 火). Znak 大 má symbolizovat člověka, znak 火 má znázorňovat oheň, společně tak zobrazují člověka, který „se koupe“ (nebo také „je zaplaven“) ve světle ohně, což způsobuje, že daný člověk vypadá červeně (Kamata, Jonejama, 2001).

2.1.4 Modrá

Modrá barva je v západních kulturách vnímána jako a) voda, mořské hloubky, symboldálek; b) víra, věrnost; c) zdrženlivost, chlad; d) barva klidu, koncentrace, skromnosti (Schilling, 1999; Brožková, 1983)

V případě modré barvy jde v českém jazyce o původní pojmenování. Důkazem tohoto tvrzení je společný základ s některými dalšími slovy, např. modřina, modřinec, modráky. Český i japonský jazyk sdílí definici „co je modré, to má barvu oblohy“.

Pokud použijeme modrou barvu ve spojení s lidským tělem, vyjadřuje souvislosti se zimou, chladem – modré rty. V japonském jazyce se naopak s tělem pojí pouze ve významu „bledý“ a konotuje úlek či strach (Šinmura, 2008).

Modrá zapisovaná znakem 青 je modrá jako obloha, moře nebo voda. Asociuje chladivost až chlad a klid, vyjadřuje také intelektuálnost a poctivost (Učida, 2008). Učida ve své knize dále uvádí, že původně modrá odkazovala na zelenou barvu rostlin, černou a dokonce i bílou barvu. Existuje také názor, že modrá je opakem červené a mezi nimi stojí odstíny jako žlutá či oranžová. V období Heian dokonce modrá barva mohla odkazovat na tlumenou oranžovožlutou barvu bílého dubu. Ve starověku, kdy červená znamenala 明るい, černá 暗い, modrá barva znamenala 薄暗い, neboli tlumený, nejasný, sešeřelý – tedy význam, stojící na rozhraní mezi 明るい a 暗い (Učida, 2008).

Když pomineme modřiny a části těla, které prochladly, v českém jazyce se modrá barva často pojí s květinami – oči modré jako pomněnky, má oči jako chrpy. V japonském jazyce se modrá barva běžně s kvetoucími květinami nepojí vůbec, ale naopak se velmi často pojí s nekvetoucími zelenými rostlinami jako bambus, nebo často implikuje přímo listí stromů nebo zelená pole, což je plně v souladu s významy modré barvy v japonském jazyce.

Modrá barva, ve smyslu obecného pojmenování všech odstínů této barevné rodiny, zapisuje znakem 青 (*ao*). Slovníky *Kangorin* a *Kódžien* definují následující významy:

1) barva jasné oblohy, barva nebe, barva moře; zastřešuje barvy: *midori* (zelená), indigo (tmavě modrá), bledá (nezdravě vypadající), apod.; nejčastěji se pojí s významy jako obloha, moře, vegetace (zeleň); barva východní světové strany; barva jara
2) zelená barva, barva rýžových polí a listoví stromů
3) bledý, pobledlý, sinalý
4) ztratit barvu v obličeji
5) pro popis nezralých plodů; pro popis mladého nevyzrálého člověka
6) zkrácený výraz pro dopravní světelnou signalizaci (semafor) – signál „jdi/jeď/volno“
7) černý kůň
8) sekundární význam: mladý, nezkušený
9) obecně se používá pro odstíny od světle zelené až po tmavě modrozelenou
10) kůra bambusu
11) ve starověku se tak označovala část ostrova Kjúšú

Vysvětlení etymologie udává, že znak 青 je složen ze dvou částí: horní část tvoří znak 生, spodní část tvoří znak 月; znak 生 symbolizuje rostoucí zelenou trávu; znak 月 symbolizuje odstín barvy uvnitř studny; z významu odstínu barvy zelené trávy vychází velmi dominantní význam slova 青い (Kamata, Jonejama, 2001).

2.1.5 Modrá vs. zelená

Japonský jazyk má v modré barvě jakési unikum – modrá barva, zapisovaná znakem 青, v obecném smyslu modrá, má totiž dva základní významy: modrá (jako obloha nebo moře) a zeleň. Této skutečnosti si většina cizinců, kteří navštíví Japonsko, povšimne velmi rychle. Signální světla dopravní světelné signalizace v Japonsku obsahují stejné tři prvky, jako kdekoliv na světě – červené, oranžové a zelené světlo. Jakmile se rozsvítí zelené signální světlo, značící „volno, běž“, Japonský mluvčí to většinou okomentuje slovy: *ao da* – naskočila „modrá“.

Nerodilí mluvčí japonského jazyka se tak seznámí s faktem, že rodilí mluvčí používají výraz 青 poměrně vágně a neurčitě, dokonce sami uznávají, že jsou případy, kdy nedokáží určit, proč vlastně používají 青 ve významu „zelená“.

Určitá pravidla v použití výrazu „modrá“ ve smyslu „zelená“ se vysledovat dají. Je třeba vycházet z historie pojmenování barev a pojmenování prvních čtyř barev v japonském jazyce, čemuž se věnuje úvod do této kapitoly. Zde pravděpodobně leží skryté důvody ustáleného spojení „modré listí“ apod.

Jak je uvedeno výše, v 7. – 8. století se objevují první písemné záznamy o barvách, které ukazují, že v této době dokázali Japonci pojmenovat a tudíž v jazyce pouze čtyři barvy, černou, bílou, červenou a modrou. Podle tehdejších popisů jednotlivých barev se zdá, že modrá barva byly jakési „zbytky“, které tehdejší mluvčí nedokázali zařadit do žádné ze zbývajících tří barevných kategorií. Na modrou barvu tedy „zbyly“ popisy jako „poušť, rozlehlé plochy (kam až oko dohlédne nic není), obrovský“ a popisovala skutečnosti nacházející se v barevném spektru od zelené až po šedou, někdy dokonce až téměř bílou. (Ooka, 1976). Názvy dalších barev, kam patří i zelená, se objevují až později. Oba slovníky *Kódžien* i *Kangorin* totožně označují zelenou zapsanou znakem 緑 jako barvu stojící mezi modrou a žlutou, která se pojí s významy: „živý, pulzující životem, čerstvý“ (Šinmura, 2008). Zdá se vysoce pravděpodobné, že v době, kdy vznikl výraz 緑, patřilo již označování různých skutečností pomocí výrazu 青 do běžného lexika tehdejších Japonců, a

„zelená“ označovaná znakem 緑 se časem uchytila pro označení dalších, nově vznikajících a tudíž ještě „modře nepojmenovaných“ skutečností (Fukuda, 2008).

Pokud je český mluvčí obeznámen s tímto faktem, nemuselo by 青 ve spojení s významem „zelená“ činit až tak velké interpretační potíže. Znak 青 je často používán pro vyjádření nezralosti, jak doslovně, pro nezralý stav zeleniny, ovoce, plodin či úrody, tak i přeneseně, ve smyslu, mladý, nezkušený. Abstraktně i konkrétně, oba významy se v českém jazyce běžně vyskytují a zcela přirozeně se pojí zelenou barvou. Ustálená spojení obsahující komponent 青, jakým je například 青臭い, využité pro popis nezkušenosti mladého člověka, by ta měly být vnímání českého mluvčího velmi blízké.

3 Analýza excerpovaných idiomů

V této kapitole zpracuji jednotlivé excerpované idiomy s prvkem černé, bílé, červené a modré barvy. Pro potřeby této kapitoly jsem idiomy excerpovala ze slovníků uvedených v Seznamu literatury na konci této práce. Idiomy jsem vyhledávala ve čtyřech slovnících, pokud se daný idiom vyskytoval alespoň ve dvou z nich, zařadila jsem jej do přehledu excerpovaných idiomů.

Excerpované idiomy jsem rozdělila do čtyř skupin podle toho, jaký barevný komponent obsahují, čímž jsem získala idiomy s komponentem černé barvy, reprezentované výhradně znakem 黒; idiomy s komponentem bílé barvy/reprezentované výhradně znakem 白; idiomy s komponentem červené barvy/reprezentované výhradně znakem 赤 a idiomy s komponentem modré barvy/reprezentované výhradně znakem 青. V rámci každého barevného celku jednotlivé excerpované idiomy přeložím doslovně do českého jazyka, až poté idiomy přeložím významově. Pokud to bude možné, uvedu v rámci poznámky doplňující informace o původu daného idiomu, apod. K většině idiomů dohledám příklad(y) použití. Příklady budu čerpat ze stejného zdroje, jako excerpované idiomy.

Takto zpracované idiomy budu poté analyzovat ze tří hledisek. Nejprve budu sledovat, nakolik excerpované idiomy využívají významy, které slovníky přisuzují barvě obsažené v daném idiomu. Dále budu idiomy hodnotit z hlediska míry vlivu japonské kultury a japonského prostředí na jejich formování. Na závěr idiomy seřadím a vyhodnotím z pohledu míry sémantické ekvivalence excerpovaných idiomů s výrazy v české idiomatice.

3.1 Idiomy s prvkem černé barvy/黒

Skupina 1 (bez českého protějšku):

▪ 黒星 (*kuroboši*); dosl. černá hvězda

= špatné vedení n. hospodaření; prohra; velké selhání

Pozn.: tento idiom má původ v „signalizaci“ v rámci turnaje sumó; pro každého zápasníka sumó je během turnaje vyvěšena tabulka, kam se zaznamenávají jeho výhry a prohry. Když zápasník daný souboj vyhraje, do tabulky se jako symbol vítězství doplní bílá kulatá značka (tzv. 白星), když prohraje, doplní se jako symbol prohry černá kulatá značka (黒星)

Př.: 犯人を取り囲みながら逃げられるとは、警察のとんでもない黒星だ。
Pokud policii pachatel unikne z obklíčení, jedná se o neomluvitelné selhání.
ČP: nemá; „dostat černý puntík“ ve smyslu nesplnění úkolu, apod. (nikoliv ve smyslu prohry)

▪ 頭の黒い鼠 (*atama no kuroi nezumi*); dosl.: myš s černou hlavou
= když se doma něco ztratilo, řeklo se, že to vzala „myš s černou hlavou“
Pozn.: přirovnání k myši, která také po domě šmejdí a slídí a hledá, co by si kde vzala, a pak se rychle utíká schovat někam do své skrýše v domě; když se něco v domě ztratilo, svádělo se to na „myš s černou hlavou“, protože bylo jasné, že to musel vzít někdo z obyvatelů domu (černá hlava indikuje osobu japonského původu, myši v Japonsku běžně černé hlavy nemají)
Př.: 小銭がなくなるのは、きっと家の頭の黒い鼠のしわざにちがいない。Když se ztratí drobné, je to bezpochyby práce naší myšky s černou hlavou.
ČP: ve smyslu označení toho, kdo kradl, v českém jazyce nemáme; když se něco v domě ztratí, říkáme „dostalo to nožičky“

▪ クロ (*kuro*); dosl.: černý
= kriminálník, zločinec
Pozn.: výraz „zločinec“ se zapisuje výhradně katakanou, znak 黒 se pro zápis tohoto významu nepoužívá, znakem se zapisuje pouze význam „vina, vinen“
Př.: あいつはぜったいクロです。Docela určitě je to zločinec.
ČP: čistě pro označení zločince nemá

Skupina 2 (český protějšek, bez prvku barvy):
▪ 黒山 (*kurojama*); dosl.: černá hora/hora černé
= srocení lidí; velký dav
Pozn.1: Japonci mají všichni přirozeně tmavou barvu vlasů, proto se v tomto idiomu realizuje komponent 黒
Př.: 上野の山は黒山の花見客でにぎわっている。Na hoře Ueno byla hlava na hlavě, všichni se přišli podívat na kvetoucí stromy.
ČP: hlava na hlavě
Pozn. 2: „bylo tam černo“ má v českém jazyce rasový podtext a toto označení je považováno za velmi urážlivé. Pojí se s významem „bylo tam velké množství lidí

Romské národnosti“, což významově „shromážděním většího počtu osob s tmavými vlasy“ vystihuje, jelikož občané Romské národnosti mají, stejně jako Japonci, přirozenou barvu vlasů tmavou. Naopak u lidí české národnosti nejsou černé vlasy běžným jevem.

▪ 目の黒いうち (*me no kuroi uči*); dosl.: když jsou oči černé

= být stále naživu, mít energii, být vitální

Pozn.: lidé japonské národnosti mají většinou přirozeně tmavé oči, proto může tento idiom použít komponent 黒 v kombinaci s očima a vztáhnout jej jako univerzálii na celý národ

Př.: 私の目の黒いうちは、そんなことはさせない。Jen přes mou mrtvolu. n. Dokud ještě dýchám, nic takového se dít nebude.

ČP: dokud budu dýchat; jen přes mou mrtvolu (dokud jsem naživu, nesouhlasím s ...)

▪ 黒白を争う (*kokubjaku wo arasó*); dosl.: potýkat se s černou a bílou

= odlišovat a zvažovat, co je dobré a co je špatné

Pozn.: obecně spojení 黒白 znamená dobro a zlo, správně a špatně, pro a proti

Př.: こちらにもちゃんとした言い分があるのだから、ここはあくまで黒白を争うつもりだ。Protože i tato strana má prostor se řádně vyjádřit, trváme na zvážení všech pro a proti.

ČP: zvažovat pro a proti

Skupina 3 (český protějšek s prvkem jiné barvy než černé):

▪ 黒幕 (*kuromaku*); dosl.: černý závěs, záclona

= kmotr (šéf mafie), osoba schopná velkého vlivu prostřednictvím ovlivňování jednotlivců

Pozn.: tento idiom pochází z terminologie používané v divadle kabuki. Během představení se na jevišti objevují postavy v černém, *kuroko*, které pomáhají hercům, ale samy o sobě herci nejsou. Pomocníci *kuroko* jsou doslova od hlavy až k patě celí odění do černé barvy, aby co nejméně rušili svou přítomností, nicméně jsou důležitou součástí celého soukolí.

Př.: あのおじいさん、実は右翼の黒幕なのだ。Támhle ten stařík je ve skutečnosti šedá eminence celé pravice.

ČP: šedá eminence; kmotr; ten kdo tahá za provázky (loutkář)

Skupina 4 (český protějšek s prvkem černé barvy):

▪ 黒字 (*kurodži*); dosl.: černá písmena n. písmena černě

= mít zisk, být v plusu

Pozn.: mít vyšší příjmy než výdaje; opakem je 赤字 (být ve ztrátě, v mínusu)

Př.: 日本の貿易収支は大幅黒字を続けた。Japonský obchod setrvával s velkými zisky v plusu.

ČP: být v černých číslech (gramatický kalk), být v plusu

▪ 腹黒い (*haraguroi*); dosl.: černé nitro (hara, břicho)

= zlý, podlý, zlomyslný, škodolibý; zlý skrz-naskrz

Pozn. 1: výraz 腹 slovníky překládají jako „břicho“, nicméně pro Japonce jde spíše o jakési „duševní centrum“ člověka, částečně bychom mohli říci, že v něm sídlí naše duše

Př.: 世の中は腹黒い奴ばかりじゃないよ。Na světě přece nejsou jen samí ničemové.

ČP: mít černou duši, být špatný skrz naskrz

▪ 黒白を弁ぜず (*kokubjaku wo benzezu*); neřešit černou a bílou

= nedělat rozdíly mezi dobrým a zlým, správným a špatným; nebo dělit věci jen na černé a bílé

Př.: 芸術における性表現の問題に関しては黒白を弁ぜず、私には手に負えません。Problematika sexuální explicitnosti v umění by neměla být vnímána černobíle, co se mě týče, myslím, že jde o poměrně komplexní záležitost.

ČP: vidět svět černobíle

Na závěr kapitoly přidávám české idiomy s prvkem černé barvy, které nenachází svůj protějšek v japonských idiomech:

černé brýle (pesimistický, nepříznivý, nadmíru kritický pohled na svět); **na černo** (nelegálně, bez náležitého povolení, tajně); **černé na bílém** (v písemné/tištěné podobě, a proto potvrzené, zaručené); **černá hodinka** (večerní kolektivní beseda potmě s vyprávěním a přátelskou atmosférou); **černá kronika** (novinová rubrika se zprávami o nehodách); **černé myšlenky** (chmurné, pesimistické představy, úvahy); **černý Petr** (druh karetní; symbol smůly, prohry, nezdaru); **černý pták** (1. katolický kněz, klerikál 2. fašista nebo esesák); **černá ruka** (řádit jako černá ruka; původce něj. neblahého působení zanechávající za sebou spoušť); **černá stavba** (stavební akce podnikaná bez zákonného povolení, popř. její výsledek); **trefa do černého** (přímý zásah do středu

terče při střelbě; hlavní trefa); **černé zlato** (uhlí); **černá zvěř** (divoká prasata, jejichž maso je zejména po úpravě velmi tmavé); **mířit do černého** (být blízko n. přiblížit se vystižení podstaty něčeho, mířit správně); **psát něco černou křídou do komína** (v žertovné reakci na přehnaně zdůrazněný výrok, čin druhého, nepovažovat něco za důležité); **malovat/vidět něco v černých barvách** (pesimisticky).

3.1.1 Shrnutí provedené analýzy idiomů s prvkem černé barvy, komentář

Celkové hodnocení výsledků analýzy idiomů s komponentem 黒 zahájíme srovnáním, do jaké míry se v excerpovaných idiomech s tímto barevným komponentem uplatnily jednotlivé významy černé barvy tak, jak nám je definují slovníky *Kódžien* (Šinmura, 2008) a *Kangorin* (Kamata, Jonejama, 2001). Následně vyhodnotíme výsledky analýzy z pohledu vlivu japonské kultury a prostředí na formování excerpovaných idiomů a na závěr zhodnotíme a okomentujeme výsledky analýzy idiomů podle míry ekvivalence s českým jazykem.

Spojením slovníkových definicí získáme pro výraz 黒 následující významy:
1) černá barva, pojmenování černé barvy, čerň tmy, barva tuše; 2) ve spojení se zločinem: vina, vinen, pojmenování pro osobu, která je vina, zločinec; 3) špinavý, nečistý, znečištěný; 4) zlý, špatný, ilegální, nebýt fair

Z výsledků analýzy je patrné, že podobně jako v případě idiomů s komponentem 白, i v případě idiomů s komponentem 黒 tvoří největší počet idiomy, které využívají komponent černé barvy jako pojmenování pro danou barvu. V případě komponentů s bílou barvou však komponent 白 pouze pojmenovával a nijak nezabarvoval význam idiomu. Situace s komponentem 黒 je složitější. Idiomy v této první kategorii je možné rozdělit do tří podskupin, podle míry vlivu komponentu černé barvy na celkový význam idiomů. První podskupinu tvoří idiomy jako například 黒字, kde komponent 黒 pouze pojmenovává a neimplikuje žádné další významy. Zástupcem druhé podskupiny jsou například idiomy 黒山 nebo 目の黒いうち, ve kterých se komponent 黒 vyskytuje za účelem pojmenování skutečností, pro které je černá barva charakteristickým rysem, komponent 黒 tak nepřímo implikuje význam „osoby japonské národnosti mající černé vlasy/černé oči“. Třetí podskupina obsahuje idiomy 黒星 a 黒幕, ve kterých slouží komponent 黒 jako pojmenování pro černou barvu proto, že tyto idiomy popisují a

symbolizují skutečnost či reálii, která je černě zbarvená, a současně v těchto příkladech komponent černé dodává celkovému významu negativní „tmavý“ nádech.

S významem černé barvy v kontextu zločinu se z celé skupiny pojí pouze jediný případ, idiom クロ. Tento idiom se používá na bázi substantiva, pokud to kontext vyžaduje, je možné změnit formu zápisu z katakany na znak kandži (クロ → 黒), pak se dá tento idiom využít i ve funkci adjektiva. Oba typy zápisu tak funkčně pokryjí význam „zločinec“ i „vinen“, tudíž není potřeba, aby tento význam zachycovaly či vyjadřovali ještě další idiomy.

Poslední z významů černé barvy, který je zastoupen v přehledu excerpovaných idiomů, je „zlý, špatný“, jak to dokládají idiomy 腹黒い, 黒白を弁ぜず a 黒白を争う. První příklad implikuje význam „zlý“, do českého jazyka jej překládáme také s využitím černé barvy „mít černou duši“. Zbývající dva příklady staví svůj význam na binární opozici „černá – bílá“ ve významu „zlo a dobro“ nebo „špatný a správný“. Tato binární opozice se vyskytuje i u idiomů s komponentem 白. Český jazyk nemá možnost měnit pořadí členů „černá“ a „bílá“ a japonskou opozici 黒白 i 白黒 překládá pouze jedním spojením „černobílý, černobíle“.

Význam „špinavý, znečištěný“ se v rámci přehledu excerpovaných idiomů nevyskytuje v žádném z analyzovaných příkladů.

Z pohledu míry vlivu japonské kultury a japonského prostředí na idiomy obsahující prvek černé barvy můžeme konstatovat, že více než polovina excerpovaných idiomů má svůj původ ve fyzickém vzhledu japonského národa. Pro členy tohoto národa jsou charakteristické znaky jako tmavé vlasy, tmavé oči a tvar očí, svým způsobem jde o rozpoznávací znamení japonského národa a téměř všichni jeho členové tyto fyzické znaky sdílí. Tento fakt umožnil vznik idiomů, které zakládají svůj význam právě na asociacích s těmito fyzickými znaky, a tím jsou obecně platné pro všechny osoby v rámci daného společenství. Naopak, tyto idiomy lze jen stěží aplikovat na český národ, což mj. komplikuje přiřazení adekvátně ekvivalentního českého protějšku. Členové naší kultury mají černé vlasy a oči jen výjimečně a obecně mezi námi panuje, v porovnání se situací v Japonsku, barevná rozmanitost jak barvy vlasů, tak i barvy očí. Idiomy jako např. 黒山 n. 目の黒いうち by se tak v českém kontextu vymezily pouze na jedince, kteří jsou nositeli jmenovaných fyzických znaků, čímž by se zcela měnila užitnost daných idiomů, a ty by tak pozbyly svou obecnou platnost.

V neposlední řadě jsou mezi idiomy s komponentem 黒 zastoupeny i případy, pramenící přímo ze skutečností, které jsou i dnes stále součástí japonské kultury, důkazem tohoto tvrzení jsou například idiomy 黒幕 a 黒星. První ze jmenovaných příkladů má základ v divadle *kabuki*, jehož komponent 黒 odkazuje na černě oblečené pomocníky *kuroko*. Druhý příklad má základ v japonském národním sportu *sumó*, komponent 黒 zde pojmenovává černou značku, která znamená prohru daného zápasníka, prvek černé barvy tak přeneseně implikuje také negativní význam „nezdaru“. U idiomů, které pramení z kulturních reálií, jež jsou zcela unikátní, je nalezení ekvivalentního protějšku vždy složitý proces.

Poslední hledisko hodnocení výsledků analýzy je míra ekvivalence japonských idiomů s prvkem černé barvy s českým jazykem. Všechny excerpované idiomy s tímto komponentem byly rozděleny do čtyř skupin podle toho, zda v českém jazyce existuje jejich adekvátní protějšek. Rozdělení excerpovaných idiomů do jednotlivých skupin je v případě idiomů s komponentem 黒 velmi rovnoměrné, což je unikum vzhledem k výsledkům analýzy ekvivalence idiomů s komponenty zbývajících tří barevných prvků 白, 赤, 青.

Skupina 1 obsahuje třetinu excerpovaných idiomů s komponentem 黒, tzn. že třetina idiomů s prvkem černé barvy nenachází v českém jazyce adekvátní protějšek. Patří sem idiomy 黒星, 頭の黒い鼠 a クロ. Každý z uvedených idiomů spadá do jiné významové kategorie a implikuje jiné významy, tudíž nelze předpokládat, že mají určitý společný prvek, jež by způsoboval nulovou ekvivalenci s českou idiomatikou. I přestože tyto idiomy nenašly v českém jazyce svůj protějšek, významy, které implikují, se dají v českém jazyce vyjádřit opisem.

Skupina 2 taktéž obsahuje třetinu z celkového počtu excerpovaných idiomů. Převládají zde idiomy, které využívají prvek černé barvy pro popis typicky japonský skutečností, jako jsou například černé vlasy či oči.

Ve skupině idiomů, které našly v českém jazyce sémanticky ekvivalentní protějšek, ale využívají pro přenos významu jinou barvu, než černou, figuruje jediný zástupce, idiom 黒幕 s významem „šedá eminence“. Význam „být na pozadí, nebýt vidět“ japonský jazyk projektuje do barvy černé, zatímco český jazyk naopak do barvy šedé, která symbolizuje „nezřetelnost, menší viditelnost až mlhavost“.

Skupina 4 je zastoupena zbývající třetinou z celkového počtu idiomů s prvkem černé barvy. Úplná ekvivalence v případě idiomu 黒字 je opět způsobená tím, že nejde

o původní japonský idiom, a český i japonský jazyk jej převzaly se stejného zdroje a do lexika jej zařadily přímým překladem (tzv. gramatický kalk). Idiom 黒白を弁ぜず není sémanticky plně ekvivalentní, při jeho překladu „vidět svět černobíle“ dochází k mírnému sémantickému posunu, nicméně japonský i český výraz se shoduje v barvě i v celkovém vyznění idiomu, proto jsem se rozhodla tento idiom ve Skupině 4 ponechat. Velmi výjimečné postavení má v rámci této skupiny idiom 腹黒い s českým protějškem „mít černou duši“. Jde o jediný případ, kdy má idiom japonského původu plně ekvivalentní český protějšek.

Na základě výsledků provedené analýzy je možné porovnat, jestli japonské barvy poukazují na podobné významy, jako barvy české, a zda japonský mluvčí vnímá černou barvu jiným způsobem, než český. Z hlediska významu můžeme říct, že ve vnímání černé barvy se japonští a čeští mluvčí téměř shodují. Český jazyk s černou barvou spojuje navíc ještě významy „pesimistický“ a „chmurný či zachmuřený“, které v japonském jazyce zastupuje namísto černé barvy barva modrá. Z hlediska použití černé barvy a její realizace v rámci idiomatiky se však oba jazyky mírně liší, což je dáno především vlivem odlišných skutečností, které černá barva v japonském jazyce popisuje.

3.2 Idiomy s prvkem bílé barvy/白

Skupina 1 (bez českého protějšku):

▪ 白玉楼中の人となる (*hakugjokuróčú no hito to naru*); stát se jedním z těch, co dlí v Hakugjokuró

= „zemřít“ (pouze pokud šlo o spisovatele, malíře, apod.)

Pozn.: 白玉楼 v překladu „nebeská věž“, kam po smrti zamíří všichni umělci; podobný základ mají některé evropské mytologie – např. ve Skandinávii dříve věřili, že udatní válečníci po své smrti zasednou v síních Asgardu nebo Valhaly

ČP: nemá; český jazyk nemá specifický výraz označující úmrtí básníka či umělce, má pouze označení pro úmrtí obecně: opustil nás, odešel na věčnost, náš Pán ho povolal k sobě, apod.

▪ 白砂青松 (*hakusaseišó*); dosl.: bílý písek, zelené borovice

= synonymum pro typicky japonskou krásnou krajinu n. scenérii

Pozn.: bílé pláže se zelenými borovicemi táhnoucí se podél pobřeží jsou v očích Japonců synonymem pro typickou krásu jejich země

Př.: 白砂青松の天橋立は、さすがに日本三景と言われるだけのことはある。Amanohašidate[1] s bílým pískem a zelenými borovicemi má skutečně právoplatné místo mezi tzv. Třemi slavnými japonskými scenériemi.

ČP: nemá

▪ 白黒をつける (*širokuro wo cukeru*); dosl.: aplikovat černou a bílou

= jasně vymezit, co je správné a co ne, odlišit dobro a zlo

Pozn.: zaujmout jasné stanovisko

Př.: 日本人はものごとの白黒をつけるのをあまり好まない。Japonci neradi vymezují, co je správné a co ne. (tzn. mají rádi dvojznačnost, vágnost, neurčitost)

ČP: nemá; český jazyk dokáže vyjádřit pouze opačný význam „neříct ani bílé ani černé“ (nezaujímat stanovisko): „A co na to řekl?“ „Neřekl ani bílé ani černé, tak nevím...“

▪ シロ (*širo*); dosl.: bílý

= nevinný

Pozn.: nevinnost se do japonského jazyka překládá mj. jako 潔白 (*keppaku*), tento výraz také obsahuje „bílou“; opak クロ

Př.: 容疑者はシロということで釈放された。Podezřelý je nevinný, byl proto propuštěn.

ČP: nemá

▪ 白い目で見る (*široi me de miru*); dosl.: dívat se bílýma očima

= otočit se k někomu zády (být k někomu/něčemu lhostejný, bez zájmu o danou věc)

= dívat se chladně (bez zájmu a ochoty pomoci)

Pozn.: synonymum 白眼 (*hakugan*) = chladný pohled, jakým se díváme na věci, které se nám nelíbí, nevyhovují nám, nemáme je rádi; bílá je mj. barva chladu a sněhu; barva kritiky

[1] Pozn.: Amanohašidate (天橋立, Most do nebe), je písečná kosa porostlá borovicemi v zálivu Wakasa, prefektura Kjóto

Př.: 情報をもらしたのが彼だとわかると、まわりの者みんなが彼を白い目で見た。Když unikla informace, že to byl on, všichni okolo se na něj dívali chladně.
ČP: nemá; dívat se chladně, lhostejně, bez špetky zájmu

▪ 白羽の矢が立つ (*širaha no ja ga tacu*); dosl.: trčí šípy s bílým peřím
= být vybrán většinou, být zvolen
Pozn.: podle japonské legendy vystřelili bohové na střechy domů dívek, které byly vybírány/zvoleny jako lidské oběti, šípy s bílým peřím; komu ze střechy trčel šíp s bílým peřím, toho dcera byla vybrána; dnes se používá v obecném smyslu „být vybrán“ n. „být zvolen“ bez omezení pohlaví, ale většinou zůstává zachován význam „být vybrán vyššími silami“ – tzn. nadřízenými orgány, svým šéfem, apod.
Př.: 議長として彼女に白羽の矢が立った。Byla vybrána, aby se stala předsedkyní.
Př.: 今度の企画のチームリーダーの件だが、部長会で君に白羽の矢が立ったよ。Na schůzi manažerů jsi byl vybrán jako vedoucí týmu pro příští projekt.
ČP: nemá

▪ 白寿 (*haku džu*); bílé gratulace
= když je někomu 99 let (slaví 99. narozeniny)
Pozn. 1: tento idiom vznikl na bázi slovní hříčky: znaku 百 (sto), byla odebrána jeho horní část (一), která blízce připomíná japonský znak pro číslici jedna (一), když se tato horní část odebrala, zůstane naopak znak 白 (bílá) – tzn. když někdo, slaví 99. narozeniny, chybí mu jeden rok do 100 let = jedna odebraná část ze slova 百, při gratulacích k 99. narozeninám se tedy blahopřeje pomocí „zbytku“ ze znaku 百, který náhodou znamená 白. Proto se blahopřeje výrazem „bílé gratulace“.
ČP: nemá

▪ 白豆腐の拍子木 (*širadófu no hjóšigi*); srdce zvonu z bílého tofu
= věc navenek vypadající skvěle, ale ve skutečnosti zcela nepoužitelná
Pozn.: srdce zvonu může vypadat sebelépe, ale zvonit nikdy nebude
ČP: nemá

▪ 白星 (*široboši*); dosl.: bílá hvězda
= úspěch, výhra

Pozn.: tento idiom má původ v „signalizaci“ v rámci turnaje sumó; pro každého zápasníka sumó je během turnaje vyvěšena tabulka, kam se zaznamenávají jeho výhry a prohry. Když zápasník daný souboj vyhraje, do tabulky se jako symbol vítězství doplní bílá kulatá značka (tzv. 白星), když prohraje, doplní se jako symbol prohry černá kulatá značka (黒星)

Př.: 今シーズンの我がチームは戦力が落ちて、なかなか白星が上げられない。Letos našemu týmu opadlo nadšení a nasazení, už dlouho jsme nevyhráli.

Př.: 盲導犬がご主人の危機を救ったそうだ。大白星だね。Vypadá to, že vodící pes zachránil Vašeho manžela před nebezpečím. To bylo velké štěstí, že.

= ČJ: nemá

▪ 白目をむく (*širome wo muku*); dosl.: čelit bílým očím

= otevřít zeširoka oči

Pozn.: zlostí nebo strachem se víc otevřou oči, ukáže se tak větší část bělma, než obvykle

Př.: 冗談なんだから、そんなに白目をむくなよ。Dělám si (jen) legraci, nehleď (na mě) tak vyjeveně.

ČP: nemá; opisem koulet očima, koukat vyjeveně

▪ 目を白黒させる (*me wo širokuro saseru*); dosl.: dělat černé-bílé oči

= těkat pohledem

Pozn.: většina Japonců má tmavé oči; horní víčko je překryto kožní řasou, což způsobuje, že oči vypadají úzké až přivřené; proto většinu času, pokud je oko v klidu, vidíme jen tmavou barvu, až, pokud se oko pohne do strany, spatříme i bílou barvu bělma

ČP: nemá

▪ 白い歯を見せない (*široi ha wo misenai*); dosl.: neukazuje bílé zuby

= neusmívat se, mít vážný n. přísný výraz

Př.: 今日部長は朝からずっと白い歯を見せないけど、何かあったのかな。Šéf se dnes od rána ještě ani jednou neusmál, že by se mu něco stalo... ?

ČP: nemá

Skupina 2 (český protějšek, bez prvku barvy):

▪ 烏の頭の白くなるまで (*karasu no kašira no široku naru made*); dosl.: až vráně zbělá hlava n. až budou mít vrány bílé hlavy

= není to možné

Pozn.: něco se stane, až bude splněna nereálná podmínka; vránám hlavy nikdy nezbělají, taková doba nikdy nepřijde

ČP: až naprší a uschne

▪ 紺屋の白袴 (*kója no širobakama*); dosl. bílá hakama mistra barvíře

= mistři různých řemesel často nemají čas aplikovat své umění sami na sebe a své okolí

Pozn.: mistr barvíř nemá čas nabarvit si svou vlastní *hakamu*

Př.: 「お宅のご主人、コックさんだからいつもおいしい料理が食べられるんでしょ」「それが紺屋の白袴で、家では料理を作らないよ」„Váš manžel je kuchař, jistě doma pořád jíte nějaké dobroty.“ „Doma nevaří, znáte to, kovářova kobyla chodí bosa.“

ČP: kovářova kobyla chodí bosa (výjimečný případ úplné sémantické ekvivalence, bez komponentu barvy)

▪ 白刃踏むべし (*hakudžin fumu beši*); dosl.: setkat se s taseným mečem

= neobyčejná odvaha, statečnost

Pozn.: 白刃 znamená tasený meč n. katana, což představuje veliké nebezpečí; tváří v tvář takovému nebezpečí neutíká

ČP: mít pro strach uděláno

▪ 白眉 (*hakubi*); dosl.: bílé obočí

= výjimečnost, mezi velkým počtem obyčejných věcí/lidí je jeden vynikající „kus“

Pozn. 1: v Číně v době království Shu (221–263) žilo pět vynikajících jezdců na koních jeden z nich však byl ještě výjimečnější, než ostatní; říká se, že jeho obočí bylo prorostlé bílými chloupky;

Pozn. 2: pars pro toto; bílé obočí značící výjimečného člověka a postupem času pak výjimečnost celkově

Př.: 彼は白眉だ。Je to poklad/dalšího takového nenajdeš/takový jako on je jen jeden ze sta.

ČP: jeden ze sta, být pokad

▪ 白壁微瑕 (*hakuhekibika*)

= pro vyjádření jen pár drobných připomínek n. výtek vůči vynikajícímu člověku n. jinak dokonalé věci

Pozn.: 白壁 znamená prstýnek (nebo také rýžový koláček); 微瑕 znamená drobné zranění; společně vytváří význam „i sebekrásnější šperk má vždy nějakou drobnou vadu“

Př.: 君は仕事は早いし頭もきれるが、協調性に欠けるのが白壁の微瑕だ。Práce ti jde rychle od ruky, jsi bystrý, malou vadou na kráse je jen tvůj přístup ke spolupráci s ostatními.

ČP: i mistr tesař se někdy utne, (jen) drobná vada na kráse

▪ 白面の書生 (*hakumen no šosei*); dosl.: student s bílou tváří

= bez zkušeností, nezkušený

Pozn.: 白面 implikuje světlou barvu v obličeji – mládí, zkušenosti přicházejí až s věkem a mladí lidé jich zatím mají stejně málo, jako barvy (opálení) v obličeji; 書生 implikuje studenta, někoho, kdo zatím „žije jen knihami“, což opět implikuje mladé, studující. Mladí lidé mohou mít (nastudované) vědomosti, ale chybí jim životní zkušenosti

ČJ: písklе neopeřené, zelenáč, smrdět penálem (hovorové)

▪ 白々しい (*širadžiraší*); dosl.: bílobílý

= falešný, neupřímný; znít nedůvěryhodně

Pozn.: dělat hloupého, i přestože moc dobře rozumí; prázdná slova, plané sliby

Př.: 白々しい嘘 naprosto průhledná lež

Př.: 陰で私の悪口を言っておきながら、私の前では「あなたを尊敬しています」なんて、白々しいことがよく言えるよ。 Do očí mi naprosto neupřímně tvrdí, jak mě respektuje a za zády mě pak pomlouvá.

ČP: je nad slunce jasné/jasnější, že... (lže, tomu rozumí, apod.); částečná ekvivalence, „je nad slunce jasné, že“ se v českém jazyce kombinuje s výrazy s negativním významem, zabarvením či hodnocením, idiomatický obrat „je nad slunce jasné, že“ však na rozdíl od japonského idiomu 白々しい sám o sobě falešnost či neupřímnost nevyjadřuje

▪ 白髪三千丈 (*hakuhacu sanzendžó*); bílé vlasy dlouhé na tři tisíce délek

= trvat nepřiměřeně dlouho, způsobovat vleklé starosti

Pozn. 1: vychází z představy, že dlouhodobé starosti a strasti způsobí, že vlasy zbělají a neustálým čekáním narostou

Pozn. 2: používá se pro nadsázku či zveličování – Čekám tady už celou věčnost, kde jsi tak dlouho?!

ČP: zešedivět z někoho (částečná sémantická ekvivalence, „zešediví“ nikoliv z důvodu dlouhého trvání, ale důvodu neschopnosti dané osoby); vystát mezitím důlek, nemít v úmyslu strávit své mládí (čím), strávit celou věčnost (čekáním), trvat sto let, čekat sto let, čekat celou věčnost

▪ 白を切る (*šira wo kiru*); dosl.: řezat bílou

= hrát si na neviňátko, předstírat nevědomost, nestydatě lhát

Pozn.: v tomto idiomu jde o slovní hříčku: znak 白 implikuje nevinnost, výslovnost *šira* implikuje 知らぬ (nevědomost, neznalost); došlo ke spojení obou významů v jedno

Př.: 容疑者は最後まで白を切った。Podezřelý do poslední chvíle zapíral.

Př.: どこまで白を切るの。浮気の証拠はそろっているのよ。Jak dlouho budeš ještě zatloukat? Důkazy o tvé nevěře už mám (dávno) nasbírané.

ČP: nepřiznat barvu, zatloukat, zapírat

Skupina 3 (český protějšek s prvkem jiné barvy než bílé):

nemá žádné zástupce

Skupina 4 (český protějšek s prvkem bílé barvy):

▪ 白鳥の歌 (*hakučó no uta*); dosl.: labutí píseň

= mistrovské dílo, které umělec stvoří jako poslední, před svou smrtí

Pozn.: nazývá se tak práce významných umělců, kterou stihli vytvořit jako poslední před svou smrtí; vychází se ze skandinávské mytologie, kde se praví, že labuť před svou smrtí zpívá, a že v tento okamžik zní její hlas a zpěv nejkrásněji za celý její život

ČP: labutí píseň; český jazyk pravděpodobně převzal tento výraz ze stejného cizího zdroje, jako jazyk japonský, s velkou pravděpodobností jde o gramatický kalk

▪ 白旗を掲げる (*širahata wo kakageru*); dosl.: pověsit bílou vlajku

= vztyčit bílou vlajku, vzdát se, složit zbraně

Pozn.: synonymum 兜を脱ぐ (*kabuto wo nugu*) „sundat si helmici“ je patrně staršího významu; *kabuto* je helmice, kterou nosili samurajové, odložením své helmice před nepřítelem bylo pro samuraje gesto velké pokory; idiom „vztyčit bílou vlajku“ bude patrně mladšího původu, najdeme jej ve většině moderních jazyků

Př.: もうここらで白旗を掲げたらどう？　君に勝ち目はなさそうだよ。

Nesložíme už zbraně? Je přece jasné, že tě porazím.

ČP: vztyčit bílou vlajku, vzdát se, složit zbraně

Specifický případ, kdy japonský i český idiom obsahují stejné barevné komponenty, v japonském jazyce jsou však významy barev použity v opačném smyslu, než v jazyce českém:

▪白黒になる (*širokuro ni naru*) : dosl.: když se bílá stane černou

= díky nedorozumění dojde k chybě; zmatek, chaos, nepořádek

ČP: dělat z černého bílé ve smyslu „překrucovat pravdu“: „Ty to vidíš velice pesimisticky, nedělej z bílého černé.“

Na závěr kapitoly přidávám české idiomy s prvkem bílé barvy, které nenachází svůj protějšek v japonských idiomech:

bílá smrt (1. tragické zahynutí ve sněhu; 2. úmrtí způsobené užíváním omamných drog;); **bílé zlato** (cukr); **bílý jed** (omamná látka s nebezpečným účinkem, zvl. opium); **obchod s bílým masem** (prodávání a kupování lidí mezinárodním právem zakázané); **rozžhavit něco do běla** (krajně něco zatížit, namáhat a plně tak využívat); **rozžhavit někoho do běla** (vytrvalým výsměchem, drážděním, krajně někoho rozzuřit); **vybílit hospodu** (ve rvačce rozbít zařízení n. interiér hospody); **dát někomu něco černé na bílém** (potvrdit někomu něco písemně); **přijel Svatý Martin na bílém koni** (napadl sníh); **Bílá sobota** (velikonoční sobota); **Únor bílý pole sílí** (lidová pranostika, sníh v únoru polím prospívá)

3.2.1 Shrnutí provedené analýzy idiomů s prvkem bílé barvy, komentář

Celkové hodnocení výsledků analýzy idiomů s komponentem 白 zahájíme srovnáním, nakolik se v excerpovaných idiomech uplatnily jednotlivé významy bílé barvy tak, jak nám je definují slovníky *Kódžien* (Šinmura, 2008) a *Kangorin* (Kamata, Jonejama, 2001). Výsledky analýzy vyhodnotíme z pohledu vlivu japonské kultury a

prostředí na vznik daných idiomů a na závěr vyhodnotíme výsledky analýzy idiomů podle míry ekvivalence s českým jazykem.

Spojením slovníkových definicí získáme pro výraz 白 následující významy: 1) bílá barva, pojmenování bílé barvy, barva sněhu, opak 黒; 2) v kontextu trestné činnosti: nevinný; ten, kdo byl zproštěn obžaloby; rozhodnutí o nevině; 3) prostý, nezdobený, bez vzoru, nebarvený; 4) jasný, prosvětlený, zářit, svítit; 5) nemající příliš zkušeností; neelegantní; venkovský balík, pošetilý; 6) správný (jako opak „špatný“)

Idiomy, ve kterých figuruje komponent 白 čistě jako pojmenování barvy, nevyužívají významy „bílé“ ani pro zabarvení celkového významu idiomu, ani není na některém ze sekundárních významů bílé barvy smysl idiomu postaven. V rámci excerpovaných idiomů, které obsahují komponent 白, jich využívá bílou barvu pouze pro popis barvy téměř polovina, například idiomy 白旗を掲げる, 白砂青松, 白眉, nebo 白い歯を見せない.

Významy „nevina, nevinný“ jsou zastoupeny pouze dvěma idiomy, シロ a 白を切る. Oba jsou svými konkrétními významy široce využitelné, proto je pravděpodobně takto nízký počet v rámci japonské idiomatiky plně dostačující. V českém jazyce se bílá barva pojí s významem „nevinnost“, což plně neodpovídá japonskému protějšku „nevina“, nicméně toto spojení není pro české mluvčí nelogické a idiomy s bílou barvou v tomto významu dokáží bez obtíží interpretovat.

Idiom 紺屋の白袴 je v celé skupině excerpovaných idiomů s komponentem 白 jediným zástupcem dalšího významu bílé barvy – „nebarvený, bez vzoru, ozdob“, apod. Do českého jazyka bychom tento význam, aby splňoval daný význam, museli přeložit obratem 真っ白, „čistě bílý“. I tento význam je pro české mluvčí ve spojení s bílou barvou poměrně přirozený.

„Jasný, zářit“ je další význam bílé barvy, který je důležitým prvkem ve významu idiomů 白刃踏むべ a し白々しい. Do českého překladu prvního příkladu se význam bílé barvy vložit nepodařilo, idiom se překládá obratem „mít pro strach uděláno“. Význam bílé barvy má kořeny v tom, že když se tasí katana, připomíná to záblesk světla. Čepele japonských mečů nejsou v žádném případě „bílé“, komponent 白 zde uplatňuje svůj sekundární význam „jasný, zářit“ případně „být viditelný“. Český protějšek druhého příkladu sice bílou barvu neobsahuje, význam „jasný, zářit“ však zachycuje poměrně věrně obratem „být nad slunce jasné/jasnější“.

Je překvapivé, že bílá barva může také vyjadřovat „nezkušenost“, protože tento význam implikuje i barva modrá, v této diplomové práci zkoumaná jako komponent 青, kde se tento význam vyskytoval u velkého počtu excerpovaných idiomů. Ve skupině idiomů s komponentem 白 se nachází pouze jeden příklad, 白面の書生. V tomto konkrétním případě je pochopitelné, že japonský jazyk využil bílou barvu namísto modré, protože komponent 白 se zde pojí se substantivem 面, dohromady pak tvoří význam „světlý obličej“. Kdyby zde namísto 白 stál komponent 青, došlo by patrně ke změně významu na „bledý obličej“, což by implikovalo „strach“ či „leknutí“. Bílá barva ve významu „nezkušený“ se v českém jazyce nepoužívá.

Poslední slovníky definovaný význam bílé barvy se mezi excerpovanými idiomy s komponentem 白 projevil u idiomů 白黒をつける a 白黒になる. Tyto příklady staví svůj význam na principu binární opozice „dobro a zlo“ nebo „správný a špatný“. Komponent 白 tvoří jen polovinu tohoto významového celku, a proto je pochopitelné, že samostatně bez komponentu 黒 tento význam reprezentovat nemůže. V japonském jazyce je tato binární opozice vyjádřena také dvojící 黒白, která je synonymní s dvojicí 白黒. Český jazyk nedisponuje takovou ohebností, jakou předvádí v případě této dvojice japonský jazyk, v české idiomatice figuruje pouze výraz „černobílý“, významově se s japonskými protějšky shoduje, mírně se liší pouze zapojením v kontextu.

Podle výsledků analýzy excerpovaných idiomů s komponentem 白 můžeme tvrdit, že tyto idiomy využívají svůj prvek „bílé“ v největší míře pro pojmenování bílé barvy, která se vyskytuje v rámci popisované skutečnosti. Zbývající významy bílé barvy jsou sice zastoupeny menším množstvím příkladů, ty však téměř rovnoměrně využívají všechny významové možnosti, které bílá barva (dle slovníkových definic) nabízí.

Nad rámec slovníkových definic se projevil ještě jeden význam bílé barvy, který můžeme pozorovat v idiomu 白い目で見る. Bílá barva ve významu „chladný, lhostejný“ se vyskytuje pouze v tomto jediném příkladě. Tento význam můžeme chápat jako variaci na primární význam bílé, „barva sněhu“, asociace „chladu“ jsou logicky přijatelné.

Vliv japonské kultury a prostředí na excerpované idiomy s komponentem 白 je naprosto zřejmý. Je zajímavé pozorovat, jak se v idiomech zrcadlí mentalita daného národa. Z některých příkladů můžeme například vysledovat, které povolání bylo pro

danou společnost důležité (až natolik, že bylo „zvěčněno“ v přísloví). Na příkladu 紺屋の白袴 (ČP: kovářova kobyla chodí bosa) zjišťujeme, že pro japonskou společnost byl důležitý mistr barvíř, zatímco pro tu českou naopak mistr kovář.

Mezi idiomy obsahujícími komponent 白 se také nachází skupina, která vychází z běžných reálií, kterými jsou Japonci obklopeni dnes a denně, ať jde o typicky estetický přístup k vnímání krajiny, viz 白砂青松, potraviny typu tofu zobrazené v idiomu 白豆腐の拍子木, či tradiční japonské sporty n. bojová umění, viz vliv sumó a idiom 白星.

V přehledu excerpovaných idiomů s komponentem 白 se mj. vyskytují idiomy, které se formovaly vlivem mytologie, jako např. spojení 白羽の矢が立つ. Tento konkrétní idiom má velmi pravděpodobně kořeny v mytologii jiného národa. Není známo, že by jakékoliv náboženství praktikované v Japonsku (šintó, buddhismus) v jakékoliv své vývojové fázi vyžadovalo živé lidské oběti. I přes svůj cizí původ však tento idiom v japonském jazyce zdomácněl, což mj. svědčí o tom, že se japonský jazyk nebrání venkovním vlivům. Podobná je také situace v případě idiomu 白眉, u kterého je jeho původ v čínské mytologii doložen. Obecně platí, že pokud pracujeme s jazykem tak vzdáleného národa, bez ohledu na to, zda idiomy pramení z jeho domácí mytologie či vznikly vlivem mytologie nějakého sousedícího národa, je nalezení vhodného protějšku v cílovém jazyce vždy velmi složité, ba skoro nemožné.

Kulturní prostředí a způsob života českého a japonského národa se v dobách formování idiomatické vrstvy obou jazyků značně lišilo. Před zahájením analýzy jsem očekávala, že se tento fakt v japonské idiomatice výrazně projeví. Předpokládala jsem, že čím víc se dvě kultury od sebe liší, tím větší bude míra vlivu kultury na idiomatiku daného jazyka. Tento úsudek založený na principu přímé úměry se však ukázal být mylným. Podle výsledků analýzy v rámci skupiny idiomů s komponentem 白 nemůžeme říci, že by vliv japonské kultury a prostředí byl dominantním prvkem při tvorbě idiomů, ani nemůžeme tvrdit, že by idiomy pramenící z odlišnosti japonské kultury a prostředí počtem převyšovaly ostatní idiomy, které vznikly na bázi jiných skutečností.

Rozdělení excerpovaných idiomů s komponentem 白 do čtyř skupin podle míry ekvivalence významu s českým jazykem odhalilo zajímavou skutečnost. Mezi těmito idiomy neexistuje žádný zástupce Skupiny 3, tzn. žádný z excerpovaných idiomů

s komponentem bílé barvy nemá v českém jazyce protějšek, který by byl významově podobný nebo ekvivalentní a současně také obsahoval nějaký, jakýkoliv barevný prvek.

Nejvyšší počet idiomů najdeme ve Skupině 1, jde o idiomy s komponentem 白, které nemají v českém jazyce žádný protějšek. Idiomy v této skupině jsou významově velmi rozmanité, proto se nedá s určitostí stanovit důvod vysoké početnosti této skupiny.

Skupina 2 je také velmi početná, sdružuje japonské idiomy, které mají český protějšek, ten však pro vyjádření stejného obsahu nepoužívá žádný komponent barvy. Nejčastěji našly japonské idiomy z této kategorie své protějšky mezi českými propozičními idiomy, kterým se tradičně říká přísloví, jak to dokládají dvojice 烏の頭の白くなるまで : až naprší a uschne; 白を切る : nepřiznat barvu; nebo již zmiňovaný idiom 紺屋の白袴 : kovářova kobyla chodí bosa.

Ve Skupině 4 se nachází pouze dva japonské idiomy, jejich umístění do této skupiny je však diskutabilní. Idiomy splňují podmínku, že jejich český protějšek by měl být sémanticky plně ekvivalentní a idiom by se měl se svým protějškem shodovat v barevném komponentu. Zdá se však, že ani jeden z uvedených idiomů není původem z japonského jazyka, naopak je vysoce pravděpodobné, že v obou případech jde o gramatický kalk. Idiom 白鳥の歌 vznikl ve Skandinávii a má kořeny v tamní mytologii. Původ idiomu 白旗を掲げる není prokazatelný, dá se ovšem předpokládat, že český i japonský jazyk převzal oba idiomy ze stejného zdroje, a právě z toho důvodu také došlo k úplné ekvivalenci bez jakéhokoliv sémantického posunu.

Otázku ekvivalence idiomů s komponentem bílé barvy zodpověděla analýza následovně: téměř polovina z celkového množství excerpovaných japonských idiomů obsahující komponent 白 není ekvivalentní s žádným českým idiomatickým výrazem. Druhá polovina těchto idiomů naopak s úspěchem nalezla ekvivalentní protějšky v české lidové moudrosti a propozičních idiomech z ní pramenících.

V porovnání se zbývajícími třemi barvami (黒, 赤, 青) jsou idiomy obsahující komponent 白 významově velmi pestré a různorodé. Žádný význam či asociace významu výrazně nepřevažuje nad jinými, jak tomu je např. u komponentu 青 a jeho významu „nezralý, mladý“. Na druhou stranu je z výsledků analýzy patrné, že bílou barvu dokáží japonští mluvčí používat a vnímat v mírně širším spektru významů, než je tomu u mluvčích českého jazyka.

3.3 Idiomy s prvkem červené barvy/赤

Skupina 1 (bez českého protějšku):

▪ 隣の花は赤い (*tonari no hana ha akai*); dosl.: sousední květiny jsou červené

= vyjádření sousedské závisti

Pozn.: vyjadřuje závistivý pocit n. nespokojenost; co mají sousedé n. ostatní je vždy o trochu lepší, než to, co máme my (soused má krásnější květiny, větší auto, ...)

ČP: nemá

▪ 赤の他人 (*aka no tanin*); dosl.: červený neznámý člověk

= naprosto cizí člověk

Pozn.: 赤 v tomto idiomu plní funkci intenzifikátoru; zesiluje „cizost" neznámé osoby

Př.: 「あなたと同姓の人が隣のクラスにいますが、何か関係がありのですか」

「赤の他人です」„Ve vedlejší třídě je člověk, co se jmenuje stejně, jako ty. Jste nějak příbuzní?" „Vůbec ho neznám."

ČP: nemá

▪ 亭主の好きな赤烏帽子 (*teišu no sukina akaeboši*); dosl.: oblíbená červená eboši hlavy naší rodiny

= členové rodiny by měli vždy následovat hlavu své rodiny

Pozn.: následovat a respektovat ho/ji, i když má třeba podivný vkus, asi jako kdyby nosil červenou *eboši*[1]

ČP: nemá

▪ 赤恥をかく (*akahadži wo kaku*); mít červenou ostudu

= velká ostuda na veřejnosti; být nucen veřejně řešit nějakou trapnou záležitost

Pozn. 1: 赤 nikoliv ve funkci pojmenování barvy, ale ve funkci intenzifikátoru, zvyšuje intenzitu významu následujícího substantiva „ostuda"

Pozn. 2: často jde o situaci, která vznikla nedorozuměním či falešným obviněním

Př.: デパートで万引きと間違えられて、とんだ赤恥をかかされてしまった。

V obchodním domě si mě spletli se zlodějem, byla z toho pořádná ostuda.

ČP: trhnout si ostudu (obsahově není plně ekvivalentní, proto je zařazen do Skupiny 1)

[1] Pozn.: tradiční typ pokrývky hlavy, která je většinou černé barvy

▪ 赤い信女 (*akai šinnjo*); dosl.: červená věřící (buddhismus)

= žena pozůstalá po smrti svého manžela; vdova

Pozn.: když zemře jeden z manželského páru a nechává se vyrobit náhrobní kámen s vyrytým jménem zemřelého muže, nechá se rovnou vyrýt i jméno jeho ženy (která však stále žije). Její jméno je obarvené načerveno (aby bylo jasné, že ještě žije); dělá se to proto, že je to levnější

ČP: nemá

▪ 赤札 (*akafuda*); dosl.: červená visačka/štítek

= výprodej zásob; likvidace zboží

Pozn.: červená cedulka s informací o slevě, případně s informací, že zboží už je „prodáno“ (bylo někomu rezervováno)

Př.: 今日から赤札セールスを開催しております。Dnes začínají velké slevy a výprodeje.

Př.: 「あの絵すてきね。ほしいわ」「あら、だめよ。赤札がついているわよ。」„Tamten obraz je nádherný, že. Ten bych chtěla.“ „To nepůjde, podívej, visí na něm cedulka *prodáno*.“

ČP: nemá

Skupina 2 (český protějšek, bez prvku barvy):

▪ 赤裸 (*aka hadaka*), dosl.: červená nahota

= úplně nahý

Pozn. 1: 赤 ve funkci intenzifikátoru

Pozn. 2: při pohledu na etymologický vývoj slova 裸 zjistíme, že už červenou barvu obsahuje, vznikl totiž sloučením slov 肌 (kůže) a 赤, tudíž jeho vnitřní význam je „kůže červená“: 肌 (*hada*) +赤 (*aka*) = 裸 (*hadaka*)

Př.: 子供の頃、近くの川で赤裸になって遊んだものだ。Když jsem byl malý, často jsme dováděli úplně nahatí v nedaleké řece.

ČP: jak ho Pánbůh stvořil, v rouše Adamově/Evině – tyto výrazy nejsou plně ekvivalentní s 赤裸 – vyjadřují pouze nahotu ve smyslu „bez oblečení“

Pozn. 3: v českém jazyce substantivum „nahota“ barvy modifikují často, žádná z použitých barev však neslouží jako intenzifikátor: marcipánově růžová nahota,

smetanová nahota, bronzová nahota, bílá nahota, bledá nahota – všechny barvy popisují odstín barvy kůže, nemají expresivní nebo jinou funkci

▪ 赤い着物を着る (*akai kimono wo kiru*); dosl.: obléci červený šat

= být ve vězení (zastaralý výraz)

Pozn.: oblečení sloužících, trestanců, vězňů bylo červené barvy; synonymum pro uvěznění/pobyt ve vězení

ČP: nosit pruhovaný mundůr; bručet v base; odkroutit si trest

▪ 赤犬が狐を追う (*akai inu ga kicune wo ou*); dosl.: červený/rezavý pes honí lišku

= je těžké rozeznat od sebe dvě velmi podobné osoby n. věci

Pozn. 1: srst lišky a rezavého psa je natolik podobná, že je těžké rozpoznat, kdo je kdo n. co je co – kdo je přítel a kdo škůdce, kdo lovec a kdo kořist; synonymum pro dvě velmi podobné věci s naprosto odlišnými vlastnostmi

Pozn. 2: jedno z původních japonských psích plemen, pes Šibu, se barvou i vzhledem podobá lišce – odtud pravděpodobně pramení „podobnost“, na které se zakládá tento idiom

ČP: jako vejce vejci (částečná ekvivalence, neobsahuje implikaci odlišných vlastností, zaměřuje se pouze na vzhled); vlk v rouše beránčím (částečná sémantická ekvivalence, princip záměny založené na vzhledu, princip obtížného rozlišení kořist – lovec)

▪ 赤子の手をひねる (*akago no te wo hineru*); dosl.: vykroutit dítěti ruku

= 1) provést velice snadno 2) zkazit někomu radost svým chováním

Pozn.: stejně snadné, jako vzít malému dítěti hračku – dítě jako synonymum bezbrannosti

Př.: プロの投手が草野球で投げたら、打者を三振に打ちとるのは赤子の手をひねるようなものだ。Dát tři dobré nadhozy a vyautovat tak soupeřova pálkaře je pro profesionálního nadhazovače baseballu hračka.

ČP: je to hračka; je to snadné jako facka; zvládnout něco levou zadní; zvládnout i se zavřenýma očima/s prstem v nose

▪ 赤貧洗うが如し (*sekihin arau ga gotoši*); (být) velmi chudý je stejné jako (být) čistě umytý

= velice chudý

Pozn. 1: v tomto idiomu se chudoba přirovnává ke stavu, kdy je člověk umytý – vše přebytečné odnesl proud a danému člověku zbyl jen jeho „holý zadek“; nemá negativní náboj

Pozn. 2: červená barva, použitá v tomto idiomu, neznamená, že by japonský jazyk spojoval chudobu s touto barvou, 赤 zde opět ve funkci intenzifikátoru

Př.: 僕などは赤貧洗うが如き生活で、きれいさっぱりしたものだ。Díky životu v chudobě jsem se od všeho oprostil, což je osvěžující.

ČP: mít jen holý zadek, být chudý jako kostelní myš, mít hluboko do kapsy, sušit hubu (hovorově) – všechny české protějšky jsou vesměs negativně hodnotící

▪ 真っ赤な嘘 (*makkana uso*); červenočervená lež n. velmi rudá lež

= nehorázná lež

Pozn.: zajímavé je, že intenzifikátor 赤 v tomto idiomu kooperuje s jiným intenzifikátorem 真, ve výsledku je sémantický význam substantiva 嘘 velmi intenzivně modifikován „spojeným intenzifikátorem“ 真っ赤な; panuje také názor, že z pohledu sématického významu je 真っ赤 daleko „červenější“ než 赤, a proto 真っ赤 představuje silnější intenzifikátor než 赤

Př.: あの男が青年実業家というのは真っ赤な嘘で、本当は詐欺師なんだ。Že je tamten muž na pozici junior manažera, to je nestydatá lež, ve skutečnosti je to podvodník.

ČP: lež jako věž, nestydatá lež, lhát jako když tiskne

▪ 赤子を裸にしたよう (*akago wo hadaka ni šita jó*); dosl.: svléknul miminko donaha

= osamostatnit se, zbavit se závislosti na někom

Pozn.: pro popis situací, kdy původně slabý člověk přestává být závislý, podobně jako dítě ztrácí svou závislost na rodičích

ČP: získat ostruhy – kuře ještě ostruhy nemá, dospělý kohout už ano (význam „samostatnosti“ jen částečně, více souvisí se získáváním zkušeností)

Skupina 3 (český protějšek s prvkem jiné barvy než červené):

▪ 赤心 (*seki šin*); dosl.: červené srdce

= upřímné a čisté srdce, člověk který není falešný a nepodvádí; srdečnost, přátelskost

Pozn.: 赤 zde opět ve funkci intenzifikátoru, zvýrazňuje kladné hodnoty srdce

Př.: 赤心を人の腹中に置く。Srdce ze zlata má člověk uložené v „hara“.

= ČJ: mít zlaté srdce (zlato jako nositel kvalit); mít dobré srdce

Skupina 4 (český protějšek s prvkem červené barvy):

▪赤字 (*akadži*); dosl.: červená písmena

= deficit

Pozn.: pokud jsou výdaje větší než příjmy

Př.: この店、すごくサービスがいいでしょ。赤字にならないかと心配しちゃうよ。V tomto obchůdku poskytují velmi dobré služby. Jen mám obavy, zda nejsou ve ztrátě.

ČP: být v červených číslech (gramatický kalk), být v mínusu, být ve ztrátě, schodek

▪ 赤くなる (*akaku naru*); dosl.: zčervenat

= zčervenat studem

Př.: あのときのしくじりは、いま思い出しても顔が赤くなるよ。Když si vzpomenu, jak jsem to tehdy zpackal, ještě dnes se červenám.

ČP: červenat se, zčervenat až po kořínky vlasů, červenat se až na zadku (hovorově)

▪ 赤信号 (*aka šingó*); dosl.: červené signální světlo

= červené signální světlo na semaforu signalizující „stůj“; výstražná kontrolka; výstraha

Pozn.: používání dopravní světelné signalizace je celosvětově unifikováno, podobně jako fungují mezinárodní dohody o informační hodnotě jednotlivých barev; v japonském jazyce používají 赤信号 i v abstraktním významu

Př.: 車は赤信号で止まる。Auta na červenou zastaví.

Př.: 肝臓機能のデータはがよくないですね、赤信号が出ています。Údaje o funkci (mých) jater nejsou dobré, je to velká výstraha.

ČP: červená kontrolka, červená (hovorově: „jet na červenou“)

Na závěr kapitoly přidávám české idiomy s prvkem červené barvy, které nenachází svůj protějšek v japonských idiomech obsahujících barevný komponent:

být červený jako rak (nápadně rudý ve tváři – zlostí, nevolí, horkem, nebo po požití alkoholu); **táhne se to jako červená nit** (něčím) (o myšlence, která prostupuje celým dějem; japonský jazyk má výraz 赤糸威し *aka ito odoši*, jde o kožené pásky, které držely pohromadě pláty tradičního japonského brnění, barvené načerveno mořenovým

kořenem; ve idiomech se neobjevuje); **červenat se** (zrudnout) **jako pivoňka** (nápadně zčervenat); **červená knihovna** (podřadná, neumělecká četba, povrchně líbivá, často sentimentální, patřící k literárnímu braku; do japonského jazyka se překládá výrazem 恋愛小説 *ren´ai šósecu*, dosl. romány lásky); **červená planeta** (planeta Mars jevící se ze Země červeně; přeloženo do japonského jazyka 火星 *kasei*, dosl. planeta ohně/ohnivá planeta).

3.3.1 Shrnutí provedené analýzy idiomů s prvkem červené barvy, komentář

Hodnocení výsledků analýzy excerpovaných idiomů s komponentem 赤 zahájíme komentářem, nakolik se v excerpovaných idiomech uplatnily jednotlivé významy červené barvy tak, jak nám je definují slovníky *Kódžien* (Šinmura, 2008) a *Kangorin* (Kamata, Jonejama, 2001). Dále pak zhodnotíme a okomentujeme výsledky analýzy z pohledu vlivu japonské kultury a japonského prostředí na vznik daných idiomů a na závěr vyhodnotíme výsledky analýzy idiomů podle míry ekvivalence s českým jazykem.

Spojením slovníkových definicí získáme pro výraz 赤 následující významy:
1) červená barva, pojmenování červené barvy, barva krve, barva červánků; 2) holý, nahatý; 3) srdečnost, upřímnost, přátelskost; 4) komunismus, socialismus; 5) signál „stůj“, zkrácený tvar pro označení červeného světla na dopravní světelné signalizaci (semafor); 6) naprosto, zcela, úplně, velmi, vskutku (pouze ve spojení se substantivem, intenzifikační funkce)

Analýza z pohledu zastoupení jednotlivých významů mezi idiomy s prvkem červené barvy ukázala, že komponent 赤 slouží v idiomech primárně za účelem pojmenování červené barvy či skutečností, které červenou barvu obsahují. Mezi příklady těchto idiomů jsou například 亭主の好きな赤烏帽子, ve kterém červený komponent popisuje červenou barvu pokrývky hlavy. V idiomu 赤い信女 popisuje komponent 赤 červený nápis na náhrobním kameni, idiom 赤札 doslovně znamená „červená visačka“ a v idiomu 赤い着物を着る slouží komponent 赤 pro popis barvy oděvu. Prvek červené barvy v těchto idiomech nemá žádnou další významotvornou funkci, neimplikuje žádný další z možných významů červené barvy.

Komponent 赤 má v excerpovaných idiomech často také funkci intenzifikační[1]. V takovém případě se pojí pouze se substantivy a jeho účelem je zesilovat již existující význam, jak můžeme vidět například v idiomech 赤の他人, 赤恥をかく, nebo 赤裸. Do českého jazyka se v tomto užití může komponent 赤 překládat výrazy „naprosto, zcela, úplně, velmi, vskutku“. Jde o celkově druhý nejčastěji používaný význam červené barvy v idiomech. V tomto bodě se zcela rozchází vnímání červené barvy mezi mluvčími japonského a českého jazyka. Pro českého mluvčího je intenzifikační význam červené barvy zcela neznámý, v českém jazyce tento význam či toto využití pro červenou barvu neexistuje.

Význam „srdečnost, přátelskost“ je z celého množství idiomů zastoupen pouze jedním příkladem. Idiom 赤心 v sobě pomocí komponentu 赤 nese význam „srdečný a přátelský“, a současně tento komponent umožňuje svým další významem „zcela, úplně“ intenzifikaci vlastností, které implikuje výraz 心. V českém jazyce se význam „srdečný, přátelský“ s červenou barvou nepojí přímo, nýbrž nepřímo skrze význam „vřelý“, který však rodilým mluvčím červenou barvu asociuje.

Poslední z výše uvedených významů, který se v rámci analyzovaných idiomů objevuje, je „signál stůj“ ve spojení s dopravní světelnou signalizací, reprezentovaný idiomem 赤信号. Tento význam nemá kořeny v japonském jazyce, byl do jazyka přejat teprve s nástupem moderní doby, červenou barvu ve spojení s tímto významem tak vnímají mluvčí českého i japonského jazyka téměř shodně.

Z výsledků analýzy je také patrné, že červená barva ve významu „komunismus, socialismus“ se v běžně používaných japonských idiomech nevyskytuje. Pokud se tedy vůbec v idiomech vyskytuje, půjde spíše o výrazy na periferii japonské idiomatiky, které nejsou často používané.

Mezi excerpovanými idiomy se komponent 赤 mimo jiné vyskytuje ve výrazu 赤子, jak to dokládají idiomy 赤子の手をひねる a 赤子を裸にしたよう. Komponent 赤 vázaný v kombinaci s výrazem 子 má ustálený význam „malé dítě, miminko“. Červený prvek v tomto slově může vycházet buď z významu „holý, nahý“, který japonský jazyk červené barvě připisuje také, nebo také ze skutečnosti, že miminko má červenou pokožku. Český jazyk červenou barvu s tímto významem „holý, nahý“ přímo nespojuje a neumožňuje českým mluvčím vnímat červenou barvu tímto způsobem.

[1] Pozn.: Podobnou funkci má v českém jazyce barva fialová, ve funkci intezifikátoru se vyskytuje v idiomu „hnus fialový“ (jde mj. o jediný český idiom obsahující jako komponent fialovou barvu). Frazeologický slovník (Čermák, 1988) neinformuje o původu tak paradoxního slovního spojení, nicméně český rodilý mluvčí intuitivně chápe, že když je „hnus“ fialový, jde o opravdu „velký hnus“.

Výsledky analýzy z pohledu využití významů, které japonský jazyk připisuje červené barvě, můžeme vidět, že japonští mluvčí vnímají červenou barvu shodně s českými mluvčími zhruba v polovině existujících případu, a to v případech pojmenování barvy a ve významu „srdečný“. V japonský jazyk však červené barvě připisuje dva významy, „holý, nahý“ a „naprosto, zcela, úplně, velmi, vskutku“, které v českém jazyce ve spojení s červenou barvou neexistují. Mluvčí českého jazyka tedy nemohou vnímat červenou barvu zcela stejným způsobem, jako mluvčí japonského jazyka.

Vyhodnocení analýzy z pohledu vlivu japonské kultury a prostředí ukazuje, že idiomy s komponentem červené barvy nepodléhají tomuto vlivu v tak velké míře, jak je tomu například u komponentů s barvou černou či bílou. Nicméně idiomy 亭主の好きな赤烏帽子 a 赤い信女 dokazují, že určitý vliv má prostředí na idiomatiku jazyka vždy. V prvním zmíněném idiomu vidíme výraz 烏帽子 (*eboši*), který pojmenovává dříve hojně používanou typicky japonskou pokrývku hlavy. Idiom 赤い信女 je založen na japonských zvyklostech spojených s pohřby. Co se náboženství týče, mají v Japonsku hlavní postavení šintoismus a buddhismus, české kultuře naopak po dlouhou dobu dominovalo křesťanství. Z důvodu zcela odlišných náboženství je naprosto pochopitelné, že japonské idiomy popisující buddhistické náboženské praktiky či pohřební zvyklosti nemohou mít v českém jazyce své protějšky. V případě nulové ekvivalence se při překladu volí obecné pojmenování, které by alespoň částečně korespondovalo s japonským označením a současně bylo v daném kontextu srozumitelné i mluvčím českého jazyka.

Na idiomech typu 赤子の手をひねる je zajímavé, že japonský význam „vykroutit dítěti ruku“ i jeho český ekvivalent „jako facka“ obsahují určitou míru „násilí“. Tento idiom je také možné přeložit slovy „snadné jako vzít dítěti hračku“ – zde pro změnu oba jazyky pracují s bezbranností dítěte, která implikuje „snadný úspěch“. Japonský i český jazyk mají tendenci popisovat podobné skutečnosti, každý z nich však pro přenos významu volí jiné prostředky. V případě idiomů s komponentem 赤 se často setkáváme s faktem, že určité oblasti života a zkušeností, jako např. bezbrannost dětí, jsou společné oběma národům bez ohledu na to, jak odlišnou kulturu mají.

V rámci hodnocení podle míry ekvivalence se podařilo rozdělit všechny excerpované idiomy s komponentem 赤 do čtyř skupin.

Skupina 1 je druhou nejpočetnější skupinou. Převažují v ní především idiomy, které využívají svůj komponent červené barvy za účelem pojmenování této barvy. Obecně však můžeme říci, že zastoupení této skupiny je významově poměrně pestré, není zde vidět výrazná převaha žádné konkrétní významové oblasti, která by způsobila nulovou ekvivalenci vůči českému jazyku.

Skupina 2 je nejvíce zastoupenou skupinou v rámci celkového počtu excerpovaných idiomů s komponentem 赤. Můžeme tedy soudit, že obecně vzato jsou idiomy s komponentem 赤 českému jazyku poměrně přístupné, i přestože český jazyk pro vyjádření jejich významu komponent barvy nepoužívá vůbec. V této skupině se zcela rovnoměrně vyskytují jak idiomy, který svým komponentem červenou barvu pouze popisují, tak idiomy, které svůj komponent využívají pro intenzifikaci významu.

Skupinu 3, tedy sémantickou ekvivalenci s využitím jiného barevného prvku, reprezentuje pouze idiom 赤心, který do českého jazyka překládáme pomocí komponentu „zlatá“, jež implikuje podobné významy, jako komponent 赤.

Skupina 4 obsahuje tři idiomy s prvkem červené barvy. V případě idiomu 赤字 jde opět o gramatický kalk, není proto nijak složité dohledat v českém jazyce adekvátní protějšek. Oba jazyky přejaly tento idiom ze stejného zdroje a v obou jazycích je reprezentace tohoto významu i jeho použití shodné. Velmi podobná je situace v případě idiomu 赤信号, nicméně japonský jazyk kromě standardního využití jeho významu aplikuje tento idiom i na tématickou oblast „zdraví“.

Na základě výsledků analýzy lze konstatovat, že vnímání červené barvy, jak nám to dokládají idiomatické výrazy s komponentem 赤, není u mluvčích japonského jazyka zcela shodné s vnímáním červené barvy u mluvčích českého jazyka. Téměř v polovině uvedených případů implikuje červená barva významy, které jsou českým mluvčím zcela cizí, což značně komplikuje celkové pochopení japonských idiomů.

3.4 Idiomy s prvkem modré barvy/青

Skupina 1 (bez českého protějšku):

▪ 青は藍より出でて藍より青し (*ao wa ai jori idete ai jori ao ši*); dosl.: když je modrá modřejší než indigo

= když žák předčí svého učitele; překonat svého mistra

Pozn.: indigo bylo před nástupem syntetických barviv jediné sytě modré přírodní barvivo – tzn. nebylo jednoduché být ještě modřejší; tento idiom pochází z výroku myslitele Džunšiho, 15. století

ČP: nemá

▪ 青天白日 (*seiten hakudžicu*); dosl.: nebe modré, den bílý

= být zcela zbaven n. očištěn od veškerých obvinění

Pozn.: popisuje stav, kdy má někdo „očištěné" srdce n. svědomí; pochybnosti však byly odstraněny a pravda o nevině vyšla najevo; přirovnává k příjemným pocitům, které vnímáme, když (po období potíží, kdy jsme neprávem měli nad hlavou „černé mraky" a ze svého okolí jsme mohli cítit „chlad") svítí na jasně modré obloze slunce a je krásný den

Př.: 立派な裁判長の正しい判決で、晴天白日の身となることができた。Podle rozhodnutí předsedy nejvyššího soudu (jsem) byl zproštěn všech obvinění.

ČP: nemá; pouze v opačném významu „nad někým se stahují černé mraky" – popis stavu oblohy a oblačnosti jako symbol obtíží, problémů, apod.; v kladném významu tento případ v české idiomatice neexistuje

▪ 青柿が熟柿弔う (*aogaki ga džukuši tomurau*); dosl.: zelená kaki truchlí nad zralou kaki[1]

= každý z nás jednou zemře, všechny čeká stejný osud

ČP: nemá

▪ 青葉は目の薬 (*aoba wa me no kusuri*); dosl.: zelené listí je lékem pro oči

= svěží barva zeleného listí ulevuje očím od bolesti a únavy

Pozn.: pochází z haiku[2]

ČP: nemá

▪ 青史 (*seiši*); dosl.: zelené dějiny

= dějiny, záznamy; nepřímo může označovat také kroniky, zápisky, apod.

Pozn.: před vynálezem papíru se v Číně mj. zapisovalo na destičky zeleného bambusu

[1]Pozn.: *kaki* je druh tradičního japonského ovoce

[2]Pozn.: autorem básně je Kitamura Kigin 「夏山は目の薬なるしんじゅかな」

(青竹 znamená mladý bambus)

ČP: nemá

▪ 青嵐 (*ao araši*); dosl.: zelená bouře

= svěží vítr, který jemně profukuje zelení (listy stromů) a vyvolává tak pocit svěžesti

Pozn.: synonymum svěžesti; 青 implikuje zeleň n. listoví stromů, skrze které vítr prochází a vytváří tak charakteristický zvuk, který může připomínat šelest dešťových kapek, čímž dochází zpětně k „pocitu“ ochlazení; Japonci spojují 青嵐 pouze s letním obdobím

ČP: nemá

Skupina 2 (český protějšek, bez prvku barvy):

▪ 青雲のこころざし (*sei'un no kokorozaši*); dosl.: ambice až do namodralých oblak

= velmi intenzivní přání dostat se na vysokou pozici a stát se slavným

Pozn.: 青雲 slouží jako synonymum pro 青空, což je v japonském jazyce metafora pro vysokou pozici v císařském paláci, případně vysokou hodnost, velké vědomosti a znalosti

Př.: 昔の青年は青雲の志を抱いて故郷を離れたものだ。Dříve to všichni mladí chtěli dotáhnout daleko, proto odešli z rodného kraje.

ČP: mířit vysoko, dotáhnout to daleko, mít velké ambice

▪ 青い鳥 (*aoi tori*); dosl.: modrý pták

= „přehlížené“ n. „neviděné“ štěstí, člověk se honí za štěstím a díky tomu nevidí, že mu dávno leží u nohou; symbolizuje něco, co přináší štěstí a spokojenost;

Pozn.: tento idiom pochází z pohádkové divadelní hry *L´Oiseau Bleu* (1908, Modrý pták) belgického spisovatele Maurice Maeterlincka, který je v Japonsku velmi známý. Jde o snový příběh, ve kterém děti chudého dřevorubce jménem Čiručiru a Mičiru hledají modrého ptáka, který má přinášet štěstí[1]. Ráno, když se probudí, všimnou si, že v ptačí kleci u nich doma sedí modrý pták. Děti se nakonec rozhodnou, že darují modrého ptáka nemocné sousedce, která se z radosti nad tímto dárkem uzdraví. Zdá se, že do japonského jazyka přešla pouze myšlenka z první části příběhu, že člověk se honí

[1]Pozn.: modrý pták symbolizuje lidskou touhu po štěstí

za něčím, co dávno má, jen je někdy třeba změnit úhel pohledu.
ČP: přišel k tomu jako slepý k houslím; netušíš co (v někom) máš

▪ 青菜に塩 (*aona ni šio*); dosl.: sůl na zeleň
= být velmi sklíčený, vypadat sklesle, bez energie
Pozn.: pro popis někoho, kdo je obvykle veselý a živý, ale z nějakého důvodu začne být skleslý a posmutnělý; když posypeme zdravou zelenou rostlinu solí, uvadne – stejně jako metaforicky „uvadla“ daná osoba; znak 青 zde zastupuje význam „zelený, zeleň, rostlina“.
Př.: 彼女にふられて、彼はいま青菜に塩の状態だ。Od té doby, co se rozešli, chodí teď jako tělo bez duše.
ČP: být jako tělo bez duše

▪ 青田買い (*aota gai*); dosl.: nákup zelených polí
= spekulativní nákup; nevím, jaký bude výsledek daného obchodu
Pozn. 1: 青 zde funguje ve významu „nezralý“; idiom vznikl na základě spekulativních nákupů, kdy se odhaduje předpověď stavu sklizně a pak se provádí příslib nákupu rýže, která ještě ale ve skutečnosti není dozrálá (týká se pouze rýžových polí).
Pozn. 2: v současnosti se také hojně používá jako synonymum pro rekrutování studentů ještě před dokončením jejich studia; slíbit místo ve firmě studujícím studentům
Př.: 企業の青田買いはしばし問題になっているにもかかわらず、いっこうに改善される気配がない。I přestože přijímání studentů způsobuje často firmě problémy, nejsou zatím vidět žádné známky zlepšení či reformy v této oblasti.
ČP: kupovat zajíce v pytli; pro význam „rekrutování studentů“ český jazyk tento idiom nepoužívá, proti situaci v Japonsku u nás rekrutování studentů zatím rozšířené není

▪ 青田ほめられ馬鹿ほめられ (*aota homerare baka homerare*); dosl.: chválit zelená pole je jako chválit blázna
= chválit něco, co nevím, jak se bude vyvíjet
Pozn.: znak 青 zde ve významu zelený, nezralý; přestože je na poli spousta zdravých rýžových rostlin, nemůžeme dopředu vědět, jak dopadne sklizeň; malé dítě může působit bystře, ale nevíme, co z něj vyroste, proto není dobré chválit něco, co je teprve „v zárodku“
ČP: nechval dne před večerem (pouze částečná sémantická ekvivalence)

▪ 青二才 (*ao ni sai*); dosl.: modré dva roky

= mít málo zkušeností díky nízkému věku; být jako dvouleté dítě

Pozn.: používá se, když se dospělí chtějí posmívat mladým

ČP: cucák (hovorově), pískle neopeřené, teče ti mlíko po bradě, zelenáč – u všech českých protějšků jde o částečnou sémantickou ekvivalenci, ani jeden z uvedených výrazů se plně sémanticky neshoduje s japonskou předlohou

▪ しりが青い (*širi ga aoi*); dosl.: (mít) modrý zadek

= mladý, nezkušený

Pozn. 1: děti východoasijských národů mají po narození na zadečku, někdy i na zádech, namodralou skvrnu, která do tří až pěti let dítěte vymizí, odtud původ narážky na nízký věk

Pozn. 2: znak 青 opět indikuje nezralost; tzn. tento idiom můžeme interpretovat také ve smyslu, že dané osobě ještě „nedozrál n. nenarostl zadek“

Př.: まだしりが青いのに、偉そうなことを言うな。Máš docela silné řeči, na to, že ti ještě teče mlíko po bradě.

ČP: teče ti mlíko po bradě, mít ještě skořápku na zadku, cucák (hovorově)

▪ 青男 (*ao otoko*); dosl.: modrý n. zelený muž

= nezkušený mladíček

Pozn. 1: to samé se dá říci i o ženě: 青女 (*ao onna*); zajímavé je, že v českém jazyce se nezkušená/mladá žena nedá označit jako zajíček, u výrazu „zelenáč“ je to mírně sporné, vzhledem k mužskému rodu daného výrazu, protějšek „může se holit v průvanu“ je pro označení mladé a nezkušené ženy zcela neadekvátní

Pozn. 2: je otázka, zda tento idiom odkazuje spíše na „nezralost“ ve smyslu rostlinného světa (pak bych pro doslovný překlad volila „zelený muž“), nebo zda odkazuje na fakt „modré skvrny“ (viz idiom výše; pak bych doslovně přeložila jako „modrý muž“). Rodilí mluvčí v podobných případech namítají, že jde o zažitý úzus, a nikdo z nich ve skutečnosti přesně neví, proč se v tomto významu objevuje právě znak 青 a zda ho překládat jako „modrý“ či „zelený“.

ČP: zelenáč, zajíček, může se holit v průvanu, telecí léta (hovorově)

▪ 青田から飯になるまで水加減 (*aota kara meši ni naru made mizu kagen*); dosl.: než se budeš moci najíst ze zelených polí, upravuj vodu

= je důležité přizpůsobit se aktuální situaci; i přestože se vše vyvíjí jak má, je třeba stále dávat pozor

Pozn.: tento idiom je založen na regulaci zavlažování rýžových polí – když se něco přežene, byť s dobrým úmyslem, nemusí to dobře dopadnout, a naopak, je možné něco zanedbat díky pocitu zdánlivě se blížícího úspěchu

ČP: neříkej hop, dokud jsi nepřeskočil; neusnout na vavřínech

▪ 青天の霹靂 (*seiten no hekireki*); dosl.: hromy a blesky z modrého nebe

= něco, co člověk vůbec nečeká; náhlá událost, která by nikoho nenapadla, že se stane

Pozn.: tento idiom vznikl na základě meteorologického úkazu, kdy hřmí i přesto, že je zcela jasná obloha

Př.: 営業部長として悪くない業績を上げていたのに、今回の辞令は、私にとってまさに青天の霹靂であった。Jako vedoucí obchodního oddělení jsem neměl špatné výsledky, a proto pozvánka na jednání o mém propuštění přišla jako blesk z čistého nebe.

ČP: blesk z čistého nebe (úplná sémantická ekvivalence, ČP však postrádá barevný komponent)

▪ 青筋をたてる (*aosudži wo tateru*); dosl.: postavit (si) žílu

= velmi se rozčílit

Př.: あの温厚な人が青筋を立てたんだから、よっぽどひどいことがあったんだろう。Muselo se stát něco opravdu hrozného, když se tak klidný člověk, jako je on(a), tak hrozně rozčílil.

ČP: naběhla (komu) žíla na čele (sémantická ekvivalence, ČP bez barevného komponentu)

Skupina 3 (český protějšek s prvkem jiné barvy než modré):

▪ 青息吐息 (*ao iki to iki*); dosl.: modrý dech, povzdech

= mít těžké časy, být ve velkých nesnázích

Pozn.: když má člověk velké obavy, hodně se trápí, povzdechne si; Japonci spojují znak 青 s pocitem 苦しい (*kuruší*)

Př.: 景気の後退で、中小企業は青息吐息だ。Při ústupu ekonomického rozmachu se malé a střední firmy ocitly ve velkých nesnázích.

ČP: být na tom bledě, vidět (co) bledě; adverbium „bledě“ se v českém jazyce pojí jen s omezeným okruhem sloves, ne vždy je proto adekvátním protějškem pro překlad japonského idiomu 青息と息 , který je ve své distribuci daleko flexibilnější

▪ 青臭い (*aokusai*); dosl.: být cítit zelenou trávou

= mající „nezralé“ nápady, názory; argumenty člověka bez zkušeností (dané nízkým věkem)

Pozn.: používá se ve funkci adjektiva 青臭い + substantivum (青臭い意見, apod.)

Př.: いつまでそんな青臭い議論を続けるんだ。Jak dlouho budeš ještě pokračovat s těmito dětinskými argumenty?

ČP: se 青臭い významově nejvíce blíží výrazem „dětinský“ (ty máš ale dětinské nápady, dětinské chování); adjektivum „dětinský“ není plně ekvivalentní s japonským 青臭い; částečnou ekvivalenci sdílí s výrazy: zelenáč, v plenkách, apod.

▪ 青びょう箪 (*aobjótan*); dosl.: (jako) zelená tykev

= nezdravě hubený a bledý člověk

Pozn. 1: když člověk příliš zhubne, většinou ztratí zdravou barvu v obličeji, vypadá „zle“ až „zlověstně“; hanlivé označení

Pozn. 2: slovní hříčka – znak 青 v tomto idiomu snoubí dva ze svých významů – „nezralý“ a „bledý n. nemající dostatek krve“

Př.: きちんと栄養をとって運動をしないと、青びょう箪になっちゃうぞう。

Jestli nezačneš pořádně jíst a trochu se sebou něco dělat, budeš (za chvíli) vypadat jako smrtka.

ČP: bledý jako smrtka, vypadat jako smrtka

▪ 真っ青になる (*massao ni naru*); dosl.: zcela zmodrat n. zblednout

= strachy n. leknutím velmi bledý ve tváři; skoro až smrtelně bledý

Pozn.: úlekem se stáhnou cévy v obličeji a krev tak „zmizí“ z tváří

Př.: 恐ろしさに顔が真っ青になった。Strachy úplně zblednul.

ČP: zblednout, zesinat ve tváři (sinalá tvář), krve by se v něm nedořezal

Skupina 4 (český protějšek s prvkem modré barvy):

▪ 青くなる (*aoku naru*); dosl.: zmodrat

= zblednout – strachy, leknutím, překvapením

Pozn.: jde o stav, kdy se stáhnou cévy v obličeji a ten ztratí přirozenou narůžovělou barvu, takto stav 青くなる popisuje i japonština (dosl.: 顔色が悪くなる)

Př.: 失敗に気付いて青くなった。Zbledl (jsem), když (jsem) si uvědomil svou chybu.

ČP: zblednout (strachy, leknutím); doslova „modráme“ spíše zimou, než leknutím či strachy; rozhodla jsem se uznat 100% ekvivalenci, protože 青 má sekundární význam „bledý“

False Friends:

V české i japonské frazeologii se nachází stejný výraz, avšak v každém jazyce má jiný význam, nejedná se tedy o případ sémantické ekvivalence:

▪ 青書 (*seišo*) : **modrá knížka**

česky: průkazka nevojáka (hovorově)

japonsky: tzv. modrá kniha; zpráva vydávaná japonskou vládou (každoročně)

Na závěr kapitoly přidávám české idiomy s prvkem modré barvy, které nenachází svůj protějšek v japonských idiomech (do seznamu jsou zahrnuty i idiomy s prvkem zelené barvy, protože zelená patří mezi jeden ze základních významů výrazu 青) :

modravé dálky (daleké kraje, touha po jejich poznání); **modrá krev** (toto spojení se do japonštiny překládá jako: 貴族の血統 šlechtický rodokmen/pokrevnost); **modrá planeta** (pro označení některých planet naší sluneční soustavy japonský jazyk barvy používá, nicméně pro planetu Zemi nikoliv); **zelený vzteky/zlostí zelený** (zachvácen nepříčetnou zlostí, že se projevuje zsinalou bledostí; v japonské jazyce vzteky „rudnou“; zelenají „strachy“ n. „leknutím“); **zelená závist/zelenat závistí** (sžíravý pocit nelibosti až zloby někoho nad úspěchem, prospěchem, ziskem, atd. druhých; japonský jazyk překládá jako ひどくうらざんでいる); **zelená vlna** (ve velkoměstské pouliční dopravě, synchronizované světelné signály umožňující při dodržování stanovené rychlosti plynulé přejíždění křižovatek bez zastavování); **slibovat modré z nebe** (slibovat někomu nereálně všechno možné, dělat někomu krajně lákavé nabídky); **snést modré z nebe** (splnit každé přání); **totéž v bledě modrém** (totéž;

japonský jazyk používá červenou pro intenzifikaci, český jazyk používá bledě modrou pro indikaci „stejnosti“).

3.4.1 Shrnutí provedené analýzy idiomů s prvkem modré barvy, komentář

Nejprve se na výsledky analýzy podívejme z hlediska naplnění významů, které výrazu 青 připisují slovníky. Spojením slovníkových definicí slovníků *Kódžien* (Šinmura, 2008) a *Kangorin* (Kamata, Jonejama, 2001) získáme pro výraz 青 následující významy:
1) modrá barva, pojmenování modré barvy, barva jasné oblohy, moře, indiga a barva související se zelení; 2) mladý, nezkušenost (a tím daná „hloupost“), nezralost; 3) bledost (spojená se strachem); 4) kůra bambusu; 5) dá se tak označit černý kůň

Z výsledků analýzy excerpovaných idiomů s komponentem 青 vyplývá, že tento komponent je často využíván pro popis skutečností či implikaci vlastností, které přímo nesouvisí s modrou barvou jako takovou, ale s realitou, kde je modrá barva její neodlučitelnou součástí. Dokazuje to například idiom 青雲のこころざし (mířit vysoko, dostat se daleko). Tento idiom znamená „velké ambice“ a implikuje tak někoho, kdo chce „dosáhnout až do modrých oblak“, což implikuje význam „velmi vysoko“. Idiomů, kde na první pohled komponent 青 působí nenápadně, nicméně tvoří naprosto zásadní součást významu, je v přehledu několik. Dalším příkladem je idiom 青は藍より出でて藍より青し (dosl.: modrá barva modřejší než indigo), kde je dvojsmyslnost komponentu 青 třešničkou na dortu celého významu. V idiomu symbolizuje barva „modrá“ žáka, „indigo“ symbolizuje jeho učitele – pokud získá „modrá“ odstín „modřejší než indigo“, pak žák předčil svého učitele. Svou přítomností tak komponent 青 umožňuje provést „neviditelnou“ jazykovou hříčku. Jak je uvedeno ve slovníkových definicích výše, má 青 mj. význam „mladý“, takže komponent 青 v idiomu 青は藍より出でて藍より青し symbolizuje nejen „modrou“, která se má stát „ještě modřejší“, ale také „mládí“, což opět implikuje význam „žák“.

Z analýzy je dále patrné, že komponent 青 se často objevuje v idiomech, které jsou spojené s významem „rostliny, zeleň“, což plně koresponduje s jedním z hlavních významů výrazu 青. Jsme tedy svědky, že komponent 青 pojmenovává nejen modré, ale i zelené skutečnosti a excerpované idiomy jsou dokladem, že nejde o okrajovou

záležitost. Japonský jazyk využívá výraz 青 v kombinaci s popisem objektů z rostlinného světa ve velké míře, důkazem jsou idiomy jako např. 青葉は目の薬, 青嵐 nebo 青菜に塩, kde je komponent 青 součástí významů „zelené listoví“, „listí“ nebo „rostlina“.

Japonský jazyk využívá komponent 青 také pro přenos významu „mladý, nezkušenost, nezralost“, v přehledu excerpovaných idiomů je zastoupen nejvyšším počtem idiomů. Čeští jazyk, a potažmo i český mluvčí, využívá pro symboliku významu „mladý, nezkušený, nezralý“ zelenou barvu. Výraz 青 by mohl svou přítomností vyvolat určité pochyby o správnosti interpretace daných idiomů. Jedním ze základních významů modré je však popis nejen modré, ale i zelené barvy, čímž se idiomy, ve kterých komponent 青 symbolizuje význam „mladý, nezkušenost, nezralost“, přibližují českému vnímání barev. Idiomů jako např. 青二才, 青男, nebo 青臭い využívají jiné výrazové prostředky, přenášený implikovaný význam je však bez ohledu na použitý barevný komponent v obou jazycích stejný.

Komponent 青 s významem „bledý“ pracuje se stejně silnou metaforikou a asociacemi, jako v případě významu „nezralý“. „Bledost“ patří mezi jeho základní významy. Idiomy, které bledost popisují si tak vystačí s pouhou přítomností komponentu 青 v kombinaci s významově neutrálním slovesem, jako je tomu např. u idiomu 青くなる.

Z posledních dvou významů výrazu 青, uvedených ve slovníkových definicích, se v přehledu excerpovaných idiomů vyskytuje pouze jeden – kůra bambusu – a to v idiomu 青史, kde komponent 青 zastupuje význam „kůru bambusu“ a opět v sobě snoubí dva významy dohromady. Kromě významu „kůra bambusu“ v tomto idiomu funguje i ve významu zelené barvy „zeleně“, protože kůra bambusu je skutečně zelená.

Slovníkové definice neobsahují úplný výčet možných použití komponentu 青. V přehledu excerpovaných idiomů se nachází například idiom 青息吐息, ve kterém se komponent 青 uplatňuje ve významu „苦しい – strastiplný, těžký“, který japonští rodilí mluvčí spojují právě s modrou barvou. 青 v tomto významu nespadá pod žádnou ze slovníky uvedených definic, z čehož můžeme soudit, že komponent 青 má širší využití, než jaké nám představují výše uvedené slovníky.

Z výsledků analýzy excerpovaných idiomů vyplývá, že vnímání modré barvy v japonském jazyce je na první pohled odlišné od představ českých mluvčích o modré barvě. Analýza ukázala ve spojení s komponentem 青 dominantní postavení významů

„mladý, nezkušenost, nezralost“ a významné postavení významů „zeleň, rostliny, listoví“, což jsou významy, které si český mluvčí běžně s modrou barvou nespojuje. Je však nutno přihlédnout k faktu, že znak 青 zastupuje modrou barvu stejně jako barvu zelenou. Pokud čeští mluvčí tuto skutečnost přijmou, ukáže se, že sémantické využití komponentu 青 je českému vnímání a vyjadřování velmi blízké a podobné.

Když opustíme slovníkové definice a podíváme se na excerpované idiomy z pohledu japonské kultury a prostředí, zjistíme, že zemědělská kultura zavodněných rýžových polí (青田) měla, a pravděpodobně stále má, na japonskou idiomatiku silný vliv. Velká část obyvatelstva strávila většinu života pěstováním rýže, a proto je pochopitelné, že tématika rýžových polí pronikla i do idiomatiky japonského jazyka.

Není složité najít pro japonské idiomy obsahující komponent rýžového pole adekvátně ekvivalentní český protějšek. Důvodem je pravděpodobně fakt, že většina těchto idiomů implikuje významy, které jsou vlastní lidem obecně, bez ohledu na jejich kulturní prostředí či pěstované plodiny – viz např. 青田から飯になるまで水加減 /neusnout na vavřínech, 青田買い /kupovat zajíce v pytli, aj.

Jako poslední kritérium pro hodnocení výsledků analýzy využijeme míru ekvivalence japonských idiomů s komponentem 青 a jejich případnými českými protějšky. Všechny excerpované idiomy s tímto komponentem byly rozděleny do čtyř skupin podle toho, zda v českém jazyce existuje adekvátní protějšek.

Idiomy obsažené ve Skupině 1 jsou velmi rozmanité, komponent 青 se zde realizuje v několika svých významech, například „modrý“, „nezralý“, „zeleň“ apod. Nedá se tedy říci, že by tato skupina sjednocovala idiomy podobného původu či významu. Idiomy z této skupiny nemají v českém jazyce idiomatický protějšek, nicméně všechny se dají poměrně snadno interpretovat a vysvětlit opisem. Jedinou výjimkou je idiom 青史, který má původ v čínské historii a patří do kategorie idiomů ovlivněných japonskou kulturou a prostředím.

Skupina 2 obsahuje především idiomy, ve kterých komponent 青 implikuje význam „zelený“ – ať už jde o „věkovou nezralost“ nebo „zeleň“ obecně. Jde o nejobsáhlejší skupinu z celého přehledu a už z informací uvedených výše je zřejmé, že tyto dva významy jsou pro komponent 青 charakteristické. Idiomy obsažené v této skupině se s největší pravděpodobností formovaly pod vlivem japonského prostředí, především „kultury“ zavodněných rýžových polí. I v této skupině je jedna výjimka,

idiom 青い鳥 pochází z původně z Belgie a je ukázkou slovotvorného procesu, který se nazývá kalk.

Ve Skupině 3 se nachází japonské idiomy, které se svými českými protějšky sdílí stejnou barvu. I přesto nelze tvrdit, že jsou to případy úplné ekvivalence. Polovina příkladů, uvedených v této skupině, stojí na rozhraní Skupiny 2 a Skupiny 3. Český protějšek obsahuje stejnou barvu, i přesto však nedokáže plně zachytit a pokrýt význam idiomu japonského.

Poslední kategorie dle míry ekvivalence, Skupina 4, má jediného zástupce 青くなる. Tento idiom má v japonském jazyce jen jeden význam: zblednou (strachy, leknutím, apod.). Do českého jazyka můžeme tento idiom přeložit dvojím způsobem – „zblednout“, nebo také „zmodrat“. S japonským idiomem je plně ekvivalentní jen první překlad. Druhý český překlad implikuje významy „zima“ či „nedostatek vzduchu“, které ve výchozím japonském idiomu nefigurují.

Protože se tato práce nezabývala veškerými možnými realizacemi významu „modrý“ v japonské idiomatice, nedá se z výsledků analýzy idiomů s komponentem 青 plně objektivně zhodnotit, do jaké míry nebo zda vůbec japonský jazyk reflektuje ve své idiomatice modrou barvu jako takovou. Zkoumáním pouhého komponentu 青 nemůžeme soudit, jak významné místo zaujímá modrá barva v japonském jazyce a jeho frazeologii celkově. Výsledky analýzy idiomů s komponentem 青 odhalují, že rodilí mluvčí japonského jazyka používají tento výraz používají ve významu „modrá“ v daleko menší míře, než bychom jako nerodilí mluvčí čekali. Otázka, nakolik je postavení modré barvy v japonském jazyce prominentní, by mohla sloužit jako námět další práce.

4 Celkové srovnání idiomů s prvkem černé, bílé, červené a modré barvy

Celkem bylo excerpováno 73 japonských idiomů obsahujících prvky černé, bílé, červené a modré barvy , zastoupené znaky 白, 黒, 赤, 青. U jednotlivých idiomů byl zkoumán jejich doslovný i přenesený význam, výrazové prostředky, kterými svůj význam sdělují, a pokud to bylo možné, tak i jakým způsobem vznikly a z čeho vycházely. Cílem bylo zjistit, zda najdou v české idiomatice své protějšky a pokud nikoliv, jakým způsobem by bylo možné je česky vyjádřit.

Jaké míry ekvivalence dosáhly jednotlivé analyzované barvy, je možno vidět v následující tabulce:

Barevný komponent	白	黒	赤	青
Celkem excerpovaných idiomů	24	10	17	23
Skupina 1	12	3	6	6
Skupina 2	9	3	7	11
Skupina 3	0	1	1	4
Skupina 4	2	3	3	1
České idiomy bez jap. protějšku	11	16	6	6

Jednotlivé sledované komponenty reprezentují čtyři základní barvy 黒, 白, 赤, a 青. Každé z těchto čtyř barev přisuzují japonští mluvčí, a potažmo i japonský jazyk, konkrétní významy. U každé barvy vždy existuje základní neboli primární význam – pojmenování dané barvy. K základnímu významu se pak přidávají významy vedlejší, sekundární, které s danou barvou jako takovou souviset mohou i nemusí, vnímání a používání sekundárních významů barev se ve velké míře odvíjí od úzu daného jazyka a celkové mentality daného národa.

Primární významy všech čtyř zkoumaných barev jsou v japonském i českém jazyce identické až na jeden případ. Touto výjimkou je modrá barva v této práci reprezentovaná znakem 青. Tento znak již v rámci primárního významu pojmenovává barvy dvě – modrou a zelenou. Pokud jde čistě o označení barvy, pak znak 青 pojmenovává především barvu modrou. Co se však týče pojmenovávání barev skutečností či objektů, které tento znak může také reprezentovat, ve většině případů půjde o barvu zelenou.

Sekundární významy barev sdílejí japonský a český jazyk jen částečně. Sekundární významy černé barvy, které mají oba jazyky společné jsou: „špinavý“ a „zlý, špatný“; sekundární význam, který v českém jazyce neexistuje: „vina, zločinec“. Sekundární významy bílé barvy, které jsou společné: „nebarvený, nezdobený“, „správný“; významy, které v českém jazyce neexistují: „nevinný, zproštěn obžaloby“, „prosvětlený, zářit“, „nemající příliš zkušeností“. Sekundární významy červené barvy, které jsou společné: „komunismus, socialismus“, „kontrolka, signální světlo: stůj“; významy, které v českém jazyce neexistují: „holý, nahý“, „srdečnost, přátelskost“, „naprosto, zcela, úplně, velmi, vskutku, aj.“. Sekundární významy modré barvy, které jsou společné: „mladý, nezralý, nezkušený“, „bledý“, významy, které v českém jazyce neexistují: „kůra bambusu“, „černý kůň“.

Výsledky analýzy ukázaly, že japonská idiomatika rozhodně nevyužívá všechny významy dané barvy stejně či rovnoměrně. V případě černé barvy se ukázalo, že idiomy nejčastěji využívají komponentem 黒 ve funkci pojmenování černé barvy. Komponent černé a) pouze pojmenovává a dál neimplikuje žádné sekundární významy; b) pojmenovává skutečnosti, pro které je černá barva charakteristickým rysem, čímž nepřímo implikuje význam „osoby japonské národnosti mající černé vlasy/oči/apod.“; c) pojmenovává skutečnosti, které doopravdy jsou zbarvené černě, a navíc ještě implikuje negativní zabarvení významu. V případě idiomů s prvkem bílé barvy se také ukázalo, že komponent 白 se nejvíc používá ve funkci pojmenování barvy. Na rozdíl od komponentu 黒 však neimplikuje žádné další významy. Toto využití je také typické pro idiomy, využívající prvek červené barvy, kdy komponent 赤 pouze pojmenovává bez implikace vedlejších významů. Modrá barva reprezentovaná v idiomech komponentem 青 se zdá být výjimkou. V porovnání s výše uvedenými třemi barvami využívá komponentem 青 svůj základní „pojmenovávací“ význam v excerpovaných idiomech jen v několika případech. Nejvíce využívá své sekundární významy.

Výsledky analýzy ukazují, že excerpované idiomy nejčastěji obsahují modrou barvu v jejím sekundárním významu „mladý, nezkušený, nezralost“. Dokládá to fakt, že tento význam je obsažen v nejvyšším počtu excerpovaných idiomů. Dále je modrá barva velmi často využívána ve významu „rostliny, zeleň“, kde je početní zastoupení také velké, a ve funkci popisu barvy, která však stojí až za výše zmíněnými sekundárními významy. Vyskytují se také případy, kdy modrá barva v excerpovaných idiomech vyjadřuje význam „bledý“, „kůra bambusu“ a „strastiplný, těžký“. Jde však jen o okrajové využití, které je realizováno pouze malým počtem idiomů. Analýza tedy jasně

prokázala dominantní postavení sekundárního významu „mladý, nezkušený, nezralost“ a také velmi silné postavení významu „rostliny, zeleň“ v případě modré barvy v japonských idiomech. Pro českého mluvčího je tento fakt velmi podstatný, protože ani jeden ze zmíněných významů v českém jazyce modré barvě nepřipisujeme.

Co se týče nesouladu ve významech barev mezi českým a japonským jazykem, zvýšenou pozornost si zaslouží také výsledky analýzy v případě červené barvy, v idiomech reprezentované komponentem 赤. Na rozdíl od modré barvy, barva červená uplatňuje svůj primární význam v hojné míře. Nadto ve velké míře uplatňuje také svůj sekundární význam „naprosto, zcela, úplně, ...“, analýza prokázala, že jde o druhé nejčastější využití červené barvy v japonských idiomech. Český jazyk nekoresponduje s tímto japonským významem červené barvy. Vnímání tohoto aspektu červené barvy mluvčí českého a japonského jazyka velmi odlišuje.

Černá barva ze svých sekundárních významů v idiomech využívá pouze významy „zločinec, vinen“ a „zlý, špatný“. Oba tyto významy ve spojení s černou barvou dokáže český mluvčí vnímat podobně, jako mluvčí japonský. Naopak bílá barva využívá téměř všechny své sekundární významy, v rámci excerpovaných idiomů jsou početně téměř vyrovnané. Za zmínku také stojí binární opozice černá – bílá ve významu „zlo a dobro“, „špatný a správný“, přeloženo jako 黒白 (*kokubjaku*) /白黒 (*širokuro*). Ukázalo se, že japonský jazyk je v tomto vyjádření velmi flexibilní, a na rozdíl od českého jazyka může měnit pořadí prvků ve dvojici, význam je v obou případech stejný.

Z výsledků analýzy vyplývá, že barvy, použité v excerpovaných idiomech, využívají jak své primární, tak i své sekundární významy. Primární významy barev se velmi blíží tomu, jak dané barvy vnímají mluvčí českého jazyka. Sekundární významy se téměř polovinou případů diametrálně liší od významů, které daným barvám připisuje český jazyk. Největší rozdíly ve vnímání barev analýza odhalila v případě barvy modré a červené.

Kromě míry uplatnění primárních a sekundárních významů jednotlivých barev v excerpovaných idiomech jsem také hodnotila míru vlivu japonského prostředí a kultury na tyto idiomy. Analýza prokázala, že na některých idiomech s prvky černé, bílé a modré barvy je patrný určitý vliv japonského prostředí. Ale také odhalila, že naopak idiomy s komponentem červené barvy podléhají vlivu japonské kultury a prostředí v daleko menší míře.

V případě excerpovaných idiomů s komponentem 黒 můžeme konstatovat, že vlivu japonského prostředí podléhá více než polovina z celkového množství uvedených

idiomů. Část z nich má kořeny v typických projevech fyzického vzhledu členů japonského národa, jakými jsou například černé vlasy, černé oči, apod. Část má kořeny v japonské kultuře, jako například idiomy, které obsahují termíny z divadla kabuki nebo ze zápasů sumó.

Na excerpovaných idiomech s komponentem 白 je patrný vliv širokého spektra japonských reálií jako například vzhled krajiny, potraviny nebo národní sport sumó. Na rozdíl od zbývajících „barevných kategorií" je na této skupině patrný také vliv mytologie, u obou konkrétních příkladů excerpovaných idiomů je však zřejmé, že nejde o mytologii japonského, nýbrž čínského původu.

Analýza idiomů s prvkem modré barvy ukázala výrazný vliv zemědělské kultury zavodněných rýžových polí, která se do excerpovaných idiomů s komponentem 青 projektuje velmi často. Příklady zapojení metafor s využitím „rýžových polí" 青田 do významů různých idiomů dokládá, že se tématika zavodněných rýžových polí neomezuje pouze oblast jazyka týkající se zemědělství. Zapojení výrazu 青田 do přenášení abstraktních významů mimo jiné svědčí o nemírné důležitosti kultury pěstování rýže pro japonský národ.

Jak dokládají výsledky analýzy, nejmenší vliv má japonská kultur a prostředí na idiomy s prvkem červené barvy. Nelze však tvrdit, že by byly excerpované idiomy vůči tomuto vlivu zcela rezistentní. I v rámci idiomů s komponentem 赤 se nachází příklady, na kterých je vliv japonské kultury patrný, ať se jedná o pojmenování pokrývky hlavy, nebo o pohřební zvyklosti.

Hypotéza, kterou jsem stanovila v úvodu práce, se nepotvrdila. Předpokládala jsem, že mezi kulturou japonského národa a japonskou idiomatikou bude existovat vztah přímé úměry, tj. čím více specifická a unikátní je kultura japonského národa, tím větší bude mít vliv na japonskou idiomatiku a tím více idiomů z ní bude pramenit, což se ve výsledcích analýzy nepotvrdilo. U všech excerpovaných idiomů, bez ohledu na obsažený barevný komponent, najdeme vždy několik idiomů, které odkazují na specifika japonské kultury a japonského prostředí. Jde o zcela přirozený jev, živý jazyk existujícího národa reaguje na jeho potřeby a vyvíjí se v souladu s životním prostředím a zvyky daného národa. Vliv japonské kultury však není ani dominantní, ani směrodatný. Analýza jasně ukazuje, že idiomy nesoucí stopy vlivu japonské kultury svým počtem nepřevyšují idiomy, které mají kořeny v jiných skutečnostech.

Hlavní těžiště zájmu této práce leží především ve zjištění míry ekvivalence japonských idiomů s českým jazykem. Z výsledků analýzy vyplývá, že idiomy s komponentem 白 nachází český protějšek pouze v polovinu případů. Idiomy zbývajících tří barevných komponentů našly český protějšek pro dvě třetiny všech excerpovaných idiomů. Když vezmeme v úvahu, že český a japonský jazyk nejsou nijak příbuzné, je tento počet stále poměrně vysoký. Podle typu ekvivalence se excerpované idiomy dělí do čtyř skupin, zde provedeno shrnutí již bez barevného dělení:

Zástupci Skupin 1, kde se nachází japonské idiomy bez českého ekvivalentu, tvoří zajímavé a rozmanité uskupení, na kterém můžeme pozorovat popisy skutečností, které se v české idiomatické rovině nevyskytují.

Zástupci Skupiny 2 by bylo možno označit za „idiomy pramenící z lidové moudrosti“. Idiomy v této skupině vyjadřují či popisují skutečnosti, které mají japonský i český národ společné. Z lingvistického hlediska je zajímavé sledovat, jakým způsobem japonský jazyk vyjadřuje skutečnost, kdy je na určitém místě „hlava na hlavě“, nebo popisuje někoho, kdo „chodí jako tělo bez duše“. Na rozdíl od předchozí Skupiny 1 s nulovou ekvivalencí, jsou zástupci této skupiny s českým jazykem částečně ekvivalentní. I přesto si však v rámci vyjádření ekvivalentních výrazů ponechávají oba jazyky velkou míru vlastního „pojetí“ daného významu a právě v tomto „osobitém pojetí“ se dle mého názoru nejvíce zrcadlí mentalita daného národa.

Ze všech čtyř skupin, do kterých byly excerpované idiomy rozděleny, reprezentuje Skupina 3 nejméně častou mírou ekvivalence, vzhledem k tomu, že obsahuje nejmenší počet příkladů. Tento fakt může mimo jiné znamenat, že je poměrně vzácné, aby určitému významu různé jazyky přiřazovaly libovolně různé barvy. Japonská a česká kultura jsou si poměrně vzdálené, nicméně obě se pohybují v určitých, podobně vymezených hranicích, i co se barev týče. Jak naznačuje obsazení Skupin 2 a 4, pokud jeden jazyk přiřadí ke konkrétnímu významu určitou barvu, a jiný jazyk tento význam sdílí, je pravděpodobné, že ho sdílí buď se stejnou barvou, nebo k danému významu barvu nepřiřazuje vůbec. Výsledky analýzy přesto označily malé množství idiomů, které do této skupiny „svým“ typem ekvivalence skutečně patří, jak to dokládá například zajímavý případ idiomu 黒幕 se svým českým protějškem „šedá eminence“.

Zástupci Skupin 4 by měli podle dělení ekvivalence reprezentovat japonské idiomy, které mají v českém jazyce svůj protějšek, jenž vyjadřuje za použití shodného barevného komponentu stejný význam, jako jeho výchozí japonský idiom. Toto pravidlo však „plně respektuje“ jen několik idiomů. Případů úplné ekvivalence u idiomů, které jsou skutečně „původní“ japonské, je velmi málo. Typickým zástupcem jsou

idiomy popisující změnu barvy obličeje „zčervenat“ nebo „zblednout“. Idiomy vyjadřující abstraktní význam jsou v této kategorii vzácné. Jediný takový příklad nabízí idiom s prvkem černé barvy, 腹黒い s českým protějškem „mít černou duši“. Zbývající idiomy z této skupiny bychom mohli rozdělit na dvě podskupiny. První podskupinu reprezentují idiomy, které jsou původem také ryze japonské, nejde však o případy úplné ekvivalence, tzn. jsou ekvivalentní sémantickým významem a také použitým barevným komponentem, liší se však zapojením do kontextu, jak to dokládají idiomy 黒白を弁ぜず nebo 青くなる. Druhou podskupinu reprezentují idiomy, kde jsou japonský a jeho český protějšek de facto synonymní. Jde o idiomy, které nemají svůj původ ani v japonském, ani v českém jazyce. Pochází ze zcela jiného jazyka a díky své užitnosti se postupně infiltrovaly i do českého a japonského jazyka, kde postupem času zdomácněly. Ve většině případů jde o gramatický kalk. Důkazem jsou idiomy jako například 白旗を掲げる, 黒字 nebo 白鳥の歌, apod.

Na základě provedené analýzy je možné tvrdit, že způsob, jakým japonský jazyk využívá barevné komponenty 白, 黒, 赤 a 青, je mírně zavádějící. Pokud odmyslíme skupinu idiomů, která pramení ze skutečností vlastních pouze japonskému prostředí, a tudíž jsou pro interpretaci náročné samy o sobě, zůstane poměrně pestrá skupina idiomů, která svůj skutečný význam zaplétá do skrytých významů barev. Vnímání nebo interpretace barev v rámci této skupiny sice není podmíněna žádnými kulturními, historickými či zeměpisnými znalostmi, ale obsahuje významy, jež český mluvčí barvám nepřipisuje a přirozeně je s danými barvami nespojuje. Proto je schopen, na základě toho, jak sám přirozeně vnímá barvy v rámci českého jazyka a prostředí, bez hlubšího zasvěcení správně interpretovat jen část excerpovaných idiomů.

Hypotéza stanovená v úvodu práce se potvrdila jen částečně. V souladu s tím, jak moc je japonská kultura odlišná od té české, jsem předpokládala, že případů jakékoliv ekvivalence bude daleko méně. Výsledky analýzy prokázaly, že vliv japonského prostředí zanechal na japonské idiomatice patrné stopy, avšak neurčovat směr jejího vývoje. Naopak, i přes odlišné kulturně-historické skutečnosti idiomy s barevnými komponenty 白, 黒, 赤 a 青 popisují skutečnosti, které jsou sice explicitně realizovány odlišným způsobem, přenášený význam je však pro mluvčí obou jazyků velmi podobný.

Tato významová podobnost pramení především z faktu, že lidé zažívají podobné zkušenosti, musí řešit podobné problémy a vnímají podobné pocity bez ohledu na zeměpisnou polohu své země.

Závěr

V této diplomové práci jsem se zabývala japonskými idiomy obsahujícími prvek černé, bílé, červené a modré barvy, reprezentované znaky 黒, 白, 赤, 青, a jejich možností ekvivalence s českými idiomatickými výrazy. Cílem této práce bylo vybrat a utřídit japonské idiomy s komponentem černé, bílé, červené a modré barvy, podrobněji je analyzovat a tím zjistit pro popis jakých skutečností mohou sloužit a jak se daná skutečnost vyjadřuje v českém jazyce, a tímto porovnat rozdíly ve vnímání barev mezi japonskými a českými mluvčími, a také prokázat, do jaké míry se tato idiomatická vyjádření odvíjí od japonské kultury a japonského prostředí. Cílem této práce bylo mimo jiné také představení utříděného přehledu těchto japonských idiomů s prvkem barvy českému čtenáři a zprostředkování rozdílných pohledů na vnímání barev a jejich užití v japonském jazyce.

Než jsem přistoupila k samotné analýze idiomů, teoreticky jsem se zabývala etymologií černé, bílé, červené a modré barvy, jejich původem, a praktickým i symbolickým užitím v běhu dějin nejen v rámci umění v japonské (a potažmo i čínské) a západní kultuře. Získané poznatky jsem představila ve druhé kapitole, kde jsem také navíc zpracovala základní významy jednotlivých zkoumaných barev, jak jsou uváděny v japonských výkladových slovnících, v kontrastu s významy, které barvám v západní kultuře připisují různé práce a monografie na dané téma. V této kapitole jsem se také zamýšlela nad možným provázáním současného idiomatického užití barev v závislosti na dovednostech člověka barvy pojmenovávat a určovat. Pokusila jsem se porovnat, do jaké míry se vnímání barev v rané fázi vývoje lidských společenstev v oblastí východní Asie a střední Evropy podobalo a nakolik se lišilo. Došla jsem k závěru, že rané použití modré barvy jako výrazu pro popis odstínů, které tehdejší lidé nedokázali zařadit do zbývajících, jim tehdy známých barevných kategorií, což mělo pravděpodobně zásadní vliv na způsob dnešního dnešní použití, které můžeme sledovat právě v idiomech s prvkem modré barvy. Užití červené barvy se národy východní Asie a střední Evropy původně shodovalo, nepodařilo se zjistit, ve které fázi svého vývoje se vydala červená barva směrem, kde přibrala ke svým významům navíc ještě i funkci intenzifikační, kterou dnes v japonské idiomatice hojně využívá. V českém jazyce intenzifikační funkce červené barvy neexistuje, avšak na základě porovnání s barvami použitými v české idiomatice jsem však zjistila, že využití barevného komponentu za účelem intenzifikace významu základového substantiva není českému jazyku zcela cizí, jak to dokresluje případ fialové barvy.

Dále se při analýze ukázalo, že většina slovníky uváděných významů černé, bílé, červené a modré barvy se v idiomech vyskytuje. V případě idiomů s prvkem černé barvy tvoří největší počet idiomy, které užívají černý prvek ve funkci barevného pojmenování, v některých idiomech však komponent 黒 navíc nepřímo implikuje význam „osoby japonské národnosti mající černé vlasy/černé oči“. Analýza také odhalila několik idiomů, kde černá barva jako součást idiomu popisuje a symbolizuje skutečnost či reálii, která je černě zbarvená, a současně v těchto příkladech komponent černé dodává celkovému významu negativní zabarvení. Analýza mimo jiné poukázala na výskyt binární opozice „černá – bílá“ ve významu „zlo a dobro“ nebo „špatný a správný“, která se vyskytuje také u idiomů s prvkem bílé barvy, což dokazuje, že japonský jazyk může zaměňovat pořadí těchto dvou barevných prvků, což český jazyk v případě binomiálních dvojic dělat nemůže. Význam „špinavý, znečištěný“ uvedený ve slovnících pro černou barvu se v žádném z analyzovaných příkladů nevyskytuje. Idiomy s prvkem bílé barvy využívají bílou pouze jako pojmenování barvy, která se vyskytuje v rámci popisované skutečnosti, idiomů tohoto typu je téměř polovina. Dále jsou mezi idiomy s prvkem bílé zastoupeny významy „nevina, nevinný“, „čistý ve smyslu nebarvený, nezdobený“, „jasný, zářit“. Navíc nad rámec významů uvedených slovníky se projevil význam „chladný, lhostejný“. Analýza z pohledu zastoupení jednotlivých významů u idiomů s prvkem červené barvy ukázala, že komponent 赤 v téměř polovině idiomů slouží především za účelem pojmenování červené barvy či skutečností, které červenou barvu obsahují, avšak nemá žádnou další významotvornou funkci. Ve zbývajících idiomech se pojí prvek červené barvy se substantivy za účelem zesílení jejich významu. Pro český jazyk je intenzifikační význam červené barvy zcela neznámý. Z výsledků analýzy je také patrné, že červená barva ve významu „komunismus, socialismus“, jak jej udávají slovníky, se v běžně používaných japonských idiomech nevyskytuje. Z pohledu využití významů, které japonský jazyk připisuje červené barvě, můžeme vidět, že japonští mluvčí vnímají červenou barvu shodně s českými mluvčími zhruba v polovině existujících případu, a to v případech pojmenování barvy a ve významu „srdečný“. Japonský jazyk však červené barvě připisuje dva významy, „holý, nahý“ a „naprosto, zcela, úplně, velmi, vskutku“, které v českém jazyce ve spojení s červenou barvou neexistují. Z výsledků analýzy idiomů s prvkem modré barvy vyplývá, že tento komponent je často využíván pro popis skutečností či implikaci vlastností, které ne vždy přímo souvisí s modrou barvou. Analýza potvrdila dominantní postavení významů „mladý, nezkušenost, nezralost“ a silné postavení významů „zeleň, rostliny, listoví“. Lze tedy soudit, že vnímání modré barvy a její reprezentace v

japonském jazyce je v určitých případech odlišná od představ českých mluvčích o modré barvě, což ale neznamená, že by český mluvčí nedokázal idiomy s prvkem modré barvy správně interpretovat.

Každá ze čtyř analýz barevných prvků je zakončena shrnutím a komentářem, ve kterém jsem se zamýšlela nad souvislostí některých idiomů s japonskou kulturou. Černý prvek figuruje ve vyjádřeních souvisejících s fyzickým vzhledem členů japonské společnosti ve více než polovině idiomů. Pro členy této společnosti jsou znaky jako tmavé vlasy nebo tmavé oči charakteristické a všichni jeho členové tyto znaky sdílí, což umožnilo vznik idiomů, které zakládají svůj význam právě na asociacích s těmito znaky. Mezi idiomy s komponentem 黒 jsou zastoupeny také skutečnosti, které jsou dodnes stále součástí japonské kultury. Podobně je využíván prvek bílé barvy, mezi idiomy obsahujícími komponent 白 se nachází skupina, která vychází z běžných reálií, jimiž jsou Japonci ve svém prostředí obklopeni, jako jsou například specifická krajina, potraviny typu tofu či tradiční japonské sporty jako sumó. V přehledu idiomů s prvkem bílé barvy se rovněž vyskytují idiomy, které se zcela zjevně formovaly vlivem východoasijské mytologie. Analýza mimo jiné odhalila, že idiomy obsahující prvek červené barvy nepodléhají vlivu japonské kultury a prostředí tak, jako idiomy s prvkem černé či bílé barvy. U idiomů s prvkem modré barvy analýza dokázala zcela jasný vliv zemědělské kultury zavodněných rýžových polí, které jsou nezaměnitelnou součástí japonského prostředí i dnes, a proto je jejich přítomnost v japonském lexiku pochopitelná.

Na základě analýzy významu idiomů, které obsahují barevný prvek černé, bílé, červené nebo modré barvy, a překladu jejich významů do českého jazyka, bylo možné zhodnotit užití jednotlivých barev vzhledem k českému jazyku. Ukázalo se, že český jazyk nejčastěji koresponduje s využitím barev v japonských idiomech v případě, že popisují barvu v obličeji, které je nějak spojena s přítomností či nepřítomností krve, zčervenat, zblednout, apod. Dále se také ukázala ekvivalence v případě binomiální dvojice černá-bílá a jejího přeneseného významu „zlý-dobrý“. Na výsledcích analýzy bylo také možné pozorovat vliv globalizace na oba srovnávané jazyky. Vyskytly se případy plně ekvivalentních idiomů. Takových příkladů je zatím jen několik, nicméně můžeme je chápat jako důkaz, že japonský jazyk i přes svou zeměpisnou izolovanost a kulturní odlišnost začíná podléhat stejným vlivům, jako jazyk český, protože se v něm objevují stejné idiomatické výrazy. Analýza odhalila, že největší počet zkoumaných

idiomů korespondovalo s českým jazykem jen částečně, český i japonský jazyk popisují stejnou skutečnost, ale pro její označení volí jiné jazykové prostředky.

V závislosti na výsledcích analýzy se podařilo potvrdit, že japonská kultura a japonské prostředí mělo na vznik a formování některých idiomů s prvkem barvy nepochybný vliv, a to především v oblasti popisu čistě japonských skutečností. Výsledky analýzy však vyvrátily hypotézu o přímé úměře mezi odlišností kulturního prostředí a počtem japonských idiomů založených na této odlišnosti. Ukázalo se totiž, že vliv japonské kultury a prostředí není dominantní, ba ani převládajícím prvkem ve významech analyzovaných idiomů. Mezi danými idiomy se našla velká část, která naopak popisuje či hodnotí skutečnosti, které jsou české kultuře a českému prostředí velmi blízké, což je dáno faktem, že lidské bytosti prožívají podobné zkušenosti a pocity, bez ohledu na prostředí, ze kterého pochází. Japonské idiomy mohou v některých případech zkušenosti či pocity vyjadřovat odlišnými jazykovými prostředky, při porovnání s českým jazykem však analýza prokázala vysokou míru podobnosti a blízkost v rovině významu. Pro tuto skupinu analyzovaných idiomů proto nebylo těžké najít vhodné protějšky především mezi českými propozičními idiomy, dříve označovanými jako přísloví. Ukázalo se, že přísloví jak česká, tak i japonská, jsou skutečně nositeli lidové moudrosti a tzv. „zrcadly“ svého národa.

Analyzované prvky černé, bílé, červené a modré barvy, reprezentované znaky 黒, 白, 赤 a 青, zastupují pouze obecné pojmenování daných barevných rodin, výsledky této diplomové práce tedy představují pouze pomyslnou špičku ledovce. Barevná pojmenování zastoupená výrazy 黒, 白, 赤 a 青 nemůžeme vnímat jako reálné zástupce daných barev ve všech jejich podobách, každé z těchto obecných barevných pojmenování je pouze prvkem zastřešujícím rozsáhlou barevnou rodinu. Bylo by jistě zajímavé podívat se na jednotlivé členy těchto barevných rodin blíže a pokusit se podrobněji zmapovat jejich výskyt v japonské idiomatice, a potvrdit tak či vyvrátit nakolik se různé barevné odstíny daného barevného prvku liší v míře vyjadřovaného významu s českým jazykem. Dalším tématem by také mohlo být detailní srovnání výskytu prvku zelené barvy v japonském i českém jazyce a sledovat, nakolik se v použití i významu liší od zde zmiňovaného prvku modré barvy s tímto významem, tyto otázky by mohly posloužit jako témata pro další jiné práce.

Přehled idiomů a jejich analýza provedená v této diplomové práci nám umožnily nahlédnout do sémantického bohatství barev japonského jazyka a umožnila podělit se s českými mluvčími o širokou škálu významů, jež mohou jednotlivé barvy zastupovat.

Umožnila také podělit se s českými čtenáři o idiomy s prvky barev, které do obou jazyků vnáší svou přítomností další rozměr.

Seznam zkratek a značek

A	adjektivum, přídavné jméno
Adv.	adverbium, příslovce
aj.	a jiné
apod.	a podobně
ČP	český protějšek
dosl.	doslova, doslovně
jap.	japonský
mj.	mimo jiné
n.	nebo
např.	například
popř.	popřípadě
Pozn.	poznámka
Př.	příklad
prep.	předložka
str.	strana
tj.	to jest
tzn.	to znamená
tzv.	tak zvaný
zvl.	zvláště

Seznam literatury

Baleka, Jan. *Modř barva mezi barvami*. 1. vyd. Praha: Academia, 1999. ISBN 80-200-0718-0

Baran, Ludvík. *Barva v umění, kultuře a společnosti*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978.

Brožková, Ivana. *Dobrodružství barvy*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983.

Český národní korpus - SYN. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2000. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>.

Čermák, František. 2007. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná. Czech and General Phraseology.* Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1371-0

Čermák, František; Hronek, Jiří et al. 1983. *Slovník české frazeologie a idiomatiky: Přirovnání*. Praha: Academia, 1983.

Čermák, František; Hronek, Jiří et al. 1988. *Slovník české frazeologie a idiomatiky: Výrazy neslovesné*. Praha: Academia, 1988.

Čermák, František; Hronek, Jiří et al. 1994a. *Slovník české frazeologie a idiomatiky: Výrazy slovesné A-P*. Praha: Academia, 1983.

Čermák, František; Hronek, Jiří et al. 1994b. *Slovník české frazeologie a idiomatiky: Výrazy slovesné R-Ž*. Praha: Academia, 1983.

Džíniasu eiwadžiten [v: elektronický slovník Sharp PW-AC920. Sharp corp., Osaka]. Ed. Tomošiči, Koniši; Kósei, Minamide et al. 4. vyd. Taišúkan-šoten, 2006-2009.

Džíniasu waeidžiten [v: elektronický slovník Sharp PW-AC920. Sharp corp., Osaka]. Ed. Tomošiči, Koniši; Kósei, Minamide et al. 2. vyd. Taišúkan-šoten, 2003.

Fukuda, Kunio. *Suguwakaru nihon no dentóšoku*. [Tradiční japonské barvy snadno a rychle]. 2. vyd. Tokyo: Tokyo Bijutsu, 2008. ISBN 978-4-8087-0784-2

Gendai Nihongo kakikotoba kinkókópasu – Šónagon. [Korpus současné mluvené japonštiny – verze Šónagon].Národní institut japonského jazyka a lingvistiky. Tokyo, 2010. Dostupný z WWW: < http://www.kotonoha.gr.jp/shonagon/>.

Gogenjuraidžiten [etymologický slovník] [online]
Dostupný z WWW: <http://gogen-allguide.com>

Jonejama, Torataró; Kamata, Tadaši. *Kangorin*. [Slovník sinojaponských slov]. 2. vyd. Tokyo: Taišukan, 2001. ISBN 4-469-03160-7

Kodžikotowaza džiten [v: elektronický slovník Sharp PW-AC920. Sharp corp., Osaka]. Gakken, 1998.
Kandžigen [v: elektronický slovník Sharp PW-AC920. Sharp corp., Osaka]. Gakken, 2009.

Knittlová, Dagmar. *K teorii i praxi překladu*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. ISBN 80-244-0143-6

Kódžien [v: elektronický slovník Sharp PW-AC920. Sharp corp., Osaka]. 6. vyd. Iwanami-šoten, 2009.

Mrhačová, Eva. 2006. *Příroda v české frazeologii: Tematický frazeologický slovník III*. Ostrava: Ostravská univerzita Ostrava – Filozofická fakulta, 2006. ISBN 80-7368-217-6

Ogasawara, Nobujuki. *Bunjabecu – Nihongo no kanjóhjógen: Hófuna bunreicuki*. [Japonské idiomatické výrazy. Tematicky členěno, s velkým množstvím příkladových vět]. 3. vyd. Tokyo: Senmon kjóiku-šuppan, 1999. ISBN 4-88324-301-X

Ooka, Makoto. *Nihon no iro*. [Japonské barvy]. 2. vyd. Tokyo: Asahi Šinbunša, 1998. ISBN 4-02-259239-7

Schilling, Gerd; Schillingová, Inge. *Řeč barev*. Olomouc: Dobra&Fontána, 1999.

Učida, Hirojuki. *Wa no irodžiten*. [Slovník japonských barev]. 1. vyd. Tokyo: Šikaku Dezain, 2008. ISBN 978-4-88108-203-4 C2370